

Zeitschrift:	Werdenberger Jahrbuch : Beiträge zu Geschichte und Kultur der Gemeinden Wartau, Sevelen, Buchs, Grabs, Gams und Sennwald
Herausgeber:	Historischer Verein der Region Werdenberg
Band:	15 (2002)
Artikel:	Der Sitzbangg : Wartauer Mundart von Jakob Kuratli, Azmoos (1899-1981)
Autor:	Kuratli, Jakob
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-893667

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 25.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Der Sitzbangg

Wartauer Mundart von Jakob Kuratli, Azmoos (1899–1981)¹

me n iadera Dörfli bei üüs dahaiⁿ im Werdaberg schtoot doo oder döt amena Puurahuis oder ame n aalta Schtaadel zui underam braita Voortach en groasa, langa Sitzbangg.² Wer a heera toaⁿ het, chaaⁿ neamat sääga. Di Aalta verzellan aim, dee Sitzbangg sei schoaⁿ albig döt ggsiiⁿ. So wit si zrugg tengga möögen, sei ma döt bei guotem Wetter ame Firoobat zsämmachuuⁿ, wenn ma dr ganz gggeschlaaga Taag vum Morga fräu bis am Oobat ggwerchat kaaⁿ heeg, zum Uisruoba unn zum Tischgeriara. Ötscha n a Totzat hets denn schoaⁿ kaaⁿ, wo doo beianander ggsiiⁿ sinn.

Wo der aalt Sunnabüal Choobli noⁿ gglebt het, ischt er amool o ain vu deena gsi, wo zum Sitzbangg chuuⁿ sinn. All Obat, wenos pettagglütat kaaⁿ het, ischt er beim Zuanacha wia na n Uhr vum Bühel noⁿha unn hinderam Müürli ahachuuⁿ. Ma het a kennt, wenn er noⁿ neana gguggat het. D Holzschua henn albig ghnottarat. Wenn s aiⁿbitz mugglig ggsiiⁿ ischt, denn ischt der Choobli chuuⁿ.

Amool, wo si nu z Dritta n uff dem Bangg ggsessa sinn, het er naiⁿsa gär nid recht da Guota kaaⁿ. Ma het am s schoaⁿ aaⁿgmerggt, wo n er zuheggenschwenggt

ischt unn sim Noochpuur, am Wiisa Chaschper, unn am Brünnili Tiis guotan Oobet ggsait het. Vörwerts het er mit am Pfiifaschiar am Ulmer ummaggschtopfat unn ggcheanat, as wellam gäär nid züha – gopmerchid! Bis er zmool ufgghöart het mit Roocha. Zum Wiisa Chaschper het der Choobli gmaint, d Welt sei aiⁿfach numma wia drvoor. Di Aalta heegan s o beim Muiderwetter uuⁿtruurat ggwoogat. Unn wenn noch ama brüetig haissa Summertaag ebadiggamool dr Toggaborger³ über an Aichwaald iaⁿ chuuⁿ sei unn s glii druuf ggchlepft unn ggchrachat, tschuarat unn ggflattarat heeg, was aha heg mööga, denn sei ma gmüetlig uff dem Sitzbangg pliiba: undaram Vortach sei ma sicher ggsiiⁿ wia d Höaⁿli under der Ggluggari.

Dee Sitzbangg wo n i doo maina, henn woorschinli d Puura amool doheera ggferggat, as chaaⁿ nid andersch siⁿ. Nu, seis wias well, as ischt an Lupf ggsiiⁿ, dee lärchig Chripplaada. Er het aber o drnooⁿ a Mess kaaⁿ: drei Zoll tigg, an Schua brait unn soa lang wia n a Zimmermaa's Hoor, täät ds Säägahansa Hansakob sääga. Das sei soa lang, säägan a Tail Zimmerlüt, sa wit an Zimmermaaⁿ d Braität ggwörfa möög. Asoa lang ischt de Sitzbangg preziis ggsiiⁿ!

Zum Verfasser des Textes «Der Sitzbangg»

Jakob Kuratli (1899–1981) wirkte während über 45 Jahren als Primarlehrer in der Gemeinde Wartau, zunächst 29 Jahre in Weite und danach in Azmoos.

Er hat sich als Mundartschriftsteller weit über die Region hinaus einen ausgezeichneten Namen gemacht; nicht zuletzt für die Dialektforschung kommt seinen Texten hohe Bedeutung zu. In vielen von ihnen verarbeitete er Stoffe aus der Lokalgeschichte, so auch in seinem als Buch erschienenen Mundart-Hauptwerk «Die gfreyta Walser am Gunza un im Pilfriis» (1958). Seine Qualität als Lokalhistoriker zeigt sich ebenfalls in seiner Geschichte der Kirche von Azmoos, «Unsere Kirche» (1928), und insbesondere in «Geschichte der Kirche von Gretschins» (1950). Diese beiden in Schriftsprache verfassten Werke liegen – wie die Aufsatzsammlung «Aus der Wartauer Heimat» (1955) – in Buchform vor, sein lokalgeschichtliches Haupt-

werk hingegen, eine vollständige Genealogie der Wartauer Geschlechter, ist bis heute nicht publiziert und nur einem kleinen Kreis in Fotokopie zugänglich. – Vgl. zu Kuratlis Wirken: OSWALD FREY, Jakob Kuratli – Lehrer, Dialektschriftsteller und Lokalhistoriker. – In: Werdenberger Jahrbuch 1995. Buchs 1994, S. 171f.

Einer breiteren Öffentlichkeit bisher ebenfalls nicht zugänglich war der hier publizierte Mundarttext «Der Sitzbangg»; es bestehen lediglich in etwa 60-facher Ausführung Fotokopien des Originalmanuskriptes, die der Sohn des Verfassers, Klaus Kuratli, Engelburg, im Eigenverlag herausgegeben hat. Wie er aufgrund von Handschriftvergleichen annimmt, hat sein Vater den Text in der ersten Hälfte der 1930er Jahre verfasst.

Zur Erklärung von Mundartausdrücken, die wohl nicht (mehr) allen Leserinnen und Lesern vertraut sind, haben wir im Anhang dieses Beitrags ein Glossar beigelegt; es finden sich dort ebenfalls Erläuterungen zur Umschrift, die das Lesen des Textes erleichtern.

H.J.R.

Wie der Sitzbangg zu seinem Platz gekommen sein soll

Das Ding ischt guot. Dr Sunnabüal Choobli het sinnerlebtig phoptat, de mächtig Chripplaada chämm noⁿ us Ra-

1 Zu Jakob Kuratli siehe Kasten «Zum Verfasser des Textes 'Der Sitzbangg'». Die sprachliche Bearbeitung des Manuskripts besorgte Hans Stricker (vgl. dazu «Erläuterungen zur Umschrift» im Anhang zu diesem Beitrag).

2 Jakob Kuratlis Erzählung spielt im Dorf Azmoos.

3 Wind aus nordwestlicher Richtung, vom Toggenburg her.

Fünf Azmooser auf dem Sitzbangg unter der Voortiili bei Andreas Schlegels Haus. Bild (1933) bei Jakob Schlegel, alt Löwenwirt, Azmoos.

Von links: Andreas Staub, geb. 1887 (ds Schtoobe Tees, wohnhaft gewesen beim Ochsen); Johann Jakob Gabathuler, geb. 1847 (ds Schmids Hansakob, Bauer und Sticker, wohnhaft gewesen im Stützli); Jakob Jahn, geb. 1857 (ds Chrschtiaana Chööbi, Fleischschauer und Tierdoktor, wohnhaft gewesen im Ausserdorf; seine Tochter war Magdalena, ds Scharlis Matleana, die viele Sommer das Kurhaus Strahrlüfe auf Palfris führte, vgl. Werdenberger Jahrbuch 1993, S. 149); Andreas Schlegel, geb. 1867 (ds Jööri Schlegels Tees, Bauer und Zuchtbuchführer, wohnhaft gewesen im Oberdorf, Grossvater von Jakob Schlegel, dem langjährigen Löwenwirt); David Sulser, geb. 1869 (ds Schuomacher Jööris Tööf, wohnhaft gewesen im Ausserdorf, Bauer und Sticker).

faschanis⁴ aha. Dia Ggschicht sei asoa ggsii⁵: Sin Niini müetterligersits heg döt amool an Schtaadel kaa⁶. Doa seian d Franzoasa chuu⁷, ana Achtantünzgi – d Naana, doazmool friili no⁸ a jungs, chechs, chrepfigs Wiibervolch, sei gad am Mischt aa⁹legga ggsii¹⁰ – unn heegan dia Hütta n aa¹¹zünt. Doa heg si tenggi o um Hülf ggrüeft, sa vil si het mööga. Uf daas hii¹² heg si ain erschwiggt unn sei era hantlig noo¹³. Sii, nid fuul, flücht über ds Müürli ins Wääldli hinderi, unn wo n eer si döt heg wella n ummarupfa, heg das bömmig Wiibervolch uff zmool das Französli phaggt, undera n Aarm gnuu¹⁴, wia an chliina Goof – dee heg recht zapplat – unn am Chläpf ggii¹⁵, wian er sinnerlebtig no¹⁶nia¹⁷ überchuu¹⁸ heeg. Wo s aga uf a Booda keia luu¹⁹ heeg, heeg er zittarat wia n an aschpigs Loob unn sei denn hantlig da- vuu²⁰. D Hütta n ischt schoa²¹ im Flagg

ggsii²². Ds Vee friili heegan d Franzoasa phaggt unn ggfressa! An tüüfalaga Schtiar znöchscht bei der Schtalltür zui heegan dia Helda hogga luu²³. Si henn schoa²⁴ ggüsst worum! Am Chripplaada ischt de Schtiar mit zwoa schwäära Chettana aa²⁵punna ggsii²⁶ unn het förchting Brööl abggluu²⁷, wo überjooba unn zrings um a Schtall ds Füür a denaweeig praschatat unn der Rooch zu alla Chlimsa unn Nuata ia²⁸truggt het.

Wo der Niini drzua chuu²⁹ sei, ischt das arm Tiar schoa³⁰ mit da vordara Bai³¹ graaduuf in der leera Chripp jinn ggschtanna. Ooga hegs gmaacht, ma³² heeg am nu³³ no³⁴ ds Wiss ggsea³⁵, unn uss der Schnora hegs ggschummat. An Schranz – an Chrach – an Pump, unn dr ganz Chripplaada mit sant da Chrippozaa z beida Sita hangat am Schtiar an da Chettana. Wia an Füürtüüfel schüüst er

mit sant allam zum Tüürloch ussi unn dor d Halda n aa, bis as z underscht bei dr Meegari³⁶ als Totz über Totz übera Huffa ggworfa het unn nebat am Brünnili zui der Schtiar am Chripplaada erworgat ischt. Asoa isch as zua unn heera gganga! «Jetz ischt de Laada n all no³⁷ doo, luogan nuu³⁸», het dr Choobli ggsait unn drwiilat d Äscha n us am Ulmer ggchlogat unn mit Schtrossborger³⁹ wider amool ii⁴⁰ggföllt.

«Doo ggseaner d Löcher, wo ma⁴¹ ds Vee aa⁴²punna kaa⁴³ het – acht, nüü⁴⁴ Hopp sinns schoa⁴⁵ ggsii⁴⁶. De Chripplaada het ma n uf drei Hoawannschtaai⁴⁷ gglait, wo ma n a amool doo undaram Voortach kaa⁴⁸ het, as er nid am baara Booda verfuuli unn as dia, wo druff sitzan, d Bai⁴⁹ chunn kumood schtregga!»

Uf daas, wo aim der aalt Sunnabüal Choobli aa⁵⁰ggii⁵¹ het, het ma⁵² si chönna

verluuⁿ. Dee Maaⁿ het ea a Wörtli zweenig as ai^s zvil ggsait.

Aber jetz ischt er numma doo. Im Höüat joorats schoaⁿ wider, as ma ga vum Sunnabüäl ahatrait het. Jaa, chaaⁿ daas siiⁿ ... schoaⁿ aifl Joor?

Sunnabüäl Chooblis letzter Abend beim Sitzbangg

I waiss noⁿ guot, wia wenn s earscht geschter ggsiiⁿ wäär, wia der Choobli in der Letschi uf am Sitzbangg an der Sunna gghögglat ischt – wia de Maaⁿ albigs a n unni Gi Frööd kaaⁿ het, wenn ma si a bitz mit am abggiⁿ het. Wia het er denn ggschmöllalat unn aim allimool d Hann ggiiⁿ, a ruuchi, abggwerchati Puurahann, wo zletscht nuⁿ noⁿ Huit unn Baiⁿ ischt, aber all noⁿ schaffa möcht.

Der Choobli uf am Sunnabüäl ischt ain vu da n Eltschta ggsiiⁿ im Dorf, unn wia s denn goot – ainerschmool ischt ma n alaiⁿ. Neamat froogat aim meaⁿ dernooⁿ. Ma het kain Gschpaana meaⁿ. Dia, wo vor viila viila Joora mit aim in d Schuol gganga sinn, dia sinn schoaⁿ lang neana meaⁿ umma. Unn di Junga kennt maⁿ numma. Z wocha n unn z wochawiis ischt er ganz Nomitääg alaiⁿ uf am Sitzbangg ggsessa, wenn di andara im Nöüguot am Heröpfel abtschappa, am Törgga hüffla ggsiiⁿ sinn oder in da Wingert z toaⁿ kaaⁿ henn. Denn het der Choobli a bitz umma gglüeglat, was echt ds Wetter machi, öb der Pföaⁿ nid noⁿ hatruggi oder der Ggunzni⁷ nid erwachi, unn derwiilat mit da Finger ufam Chriplalaada trümmalat. Das ischt alls ggsiiⁿ. Friili – ebadiggamooll het ain noⁿ Grüezi grüeft vu der Schparragass noⁿha, aina, wo n a kennt het vu früaner heer, an chorza Gruoz, unn an iadara ischt wintersch!

Aber vum Zit aaⁿwüüⁿscha n alaiⁿ het ma no nid ggblet! A guots, früntligs Wort het dem aalta Maaⁿ wool toaⁿ bis ins Herz iaⁿ. I waiss as schoaⁿ. Unn wenn ma zua n am heera gsessa wäär, hett er aim sin Hoggaschtegga schoaⁿ awegg gnuuⁿ unn aim waili Platz gmacht, wenn ma n o suss meaⁿ ass gnuag kaaⁿ hett uff dem groasa Bangg. Aber neamat ischt chuuⁿ. Bi lengana isch as schtila gsiiⁿ, wia wenn kain Mensch meaⁿ gglebt hett z Azmas, ass nu no der aalt Choobli. Ebadiggamooll ischt a Huisrötili mit ama Röüpli im Schnääibili vum Hänggaler heer uff a Truuma under ds Voortach ggflooga, denn het s a Piatati ggiiⁿ. Oder an Pipolder ischt zuha ggschwenggt, aber schnuarschtraggis ins

Gäärtli hinderi, wenn d Maia plüat henn, um a Tröpfli Hungg ga schpiggl, wo d Imma vergessa kaaⁿ henn. Naïswoo undaram Truubatrüechter het a Henna ötscha n a mool ggatzat, unn wenn der Underwinn chuuⁿ wäär, denn hett ma vum Schparragassbrunna heer ds Wasser köart brutla. Daas ischt alls ggsiiⁿ. Asoa het ma schoaⁿ chönna schloofa.

Seb woll, wenn s guot het wella, sinn o ötscha Chinn doheera z schwänzla chuuⁿ unn henn si an dem Bangg aaⁿggluuⁿ. Ma het s am Moodl aaⁿ ggchennt unn ggwüsst, woo noⁿha ass si chuuⁿ sinn. Der aalt Sunnabüäl Choobli het a kai^s müessa förchta, i wüsst nid worum. Seb henn dia Chinn schoaⁿ ggwüsst, as ischt an freina Maaⁿ gsiiⁿ, der Choobli, unn ggwuuⁿlig ischt er schoaⁿ am halbi Zwai ertrugget unn het a n ainer Tuur all ggschloofa, bis an a n uuⁿverschamti Flüüga oder a Bremma ggweggt het.

Dia Chinn aber henn jetz iiri Waar uff am ganza Bangg verschpraitt unn henn aaⁿggfanga hüüsla, wia wenn wit unn brait kaiⁿ Seal suss umma ggsiiⁿ wäär. In d Chriplalaadlöcher henn si d Poppa n iⁿhiⁿgghöggt. As het a rechti Ziilata ggiiⁿ, vu z vorderscht awegg bis zum Choobli hinderi, wo z usserscht beim Trüechter zui witerggschloofa het. Unn wenn a Poppili z tünn ggsiiⁿ ischt unn dor ds uisggfiggat Chettanaloch aai ggschloffa n ischt, henn s am ds Röggli ufgglupft unn Chläpf ggiiⁿ. Der Choobli het vu allam zsämma kaiⁿ Aanig kaaⁿ. Im Tromm het er amool der recht Arm verrot, wia wenn er schi het wella naiⁿswoo heeba. Er het kaiⁿ Chiidli gmerggt, wia s nebat am zua unn heer gganga n ischt. Dia Chliina henn s noatliger kaaⁿ as d Müüs in der Chinnpett! Daas ischt an Arbat unn an Ziaf ggsiiⁿ bis ai^s uns zrugg, bis man uf am Sitzbangg all Poppa n abzooga, in ara Schachtlpaadat, s wider frisch aaⁿgglait unn ggschträält kaaⁿ het. Derwiilat het das Tifigscht am Brunnatröögli müessa an Arfel pschissni Wösch wäscha. Wo denn dia uuⁿggfölgig Waar entlig noⁿ tooft ggsiiⁿ ischt unn a n iadersch sin Namma kaaⁿ het, henn dia Müettera uf ai^smol zsämmaphaggt unn fortggroobat.

Nuⁿ ai^s alaiⁿ ischt noⁿ zrugg pliiba: ds Inachli vum Sunnabüäl Choobli. Mit der Hüüliwaar undaram Aarm het s uf a Niini gwaartat, a liabs Maitili, ai^s wi n a Blöamli, wia n a Brünili!

Lang het s der Niini aaⁿggluogat, wo uf am Chriplalaada ggsiiⁿ ischt wia ggschtorba.

Denn het s aga an da boualaga Zwilchhoosa gghept, unn über d Chnöü ui isch as gchresslat, biss am het chönna an Aaⁿli macha. Jetz ischt er erwachat unn het a par Ooga gmacht, wia wenn er vorheer in ara ganz andara Welt ggsiiⁿ wäär unn si doo z Azmas zeartscht müesst wider zrechtfinna. Aber wo n er sii^s aiga n Inachli an am hanga kaaⁿ het, het er mööga schmöllala. Er het si hoofli ufggrecht, unn wo n er halba n uff da Baiⁿ ggsiiⁿ ischt, het er piischat unn ischt nohamool uf a Chriplalaada zrugg. Aber mit am Schtegga, wo n am ds Inachli potta het, isch as denn gganga. Glii druuf sinn si mitanann haiⁿzua täppat. As het albigs der Niini törfä n am chliina Finger, wo chrumm ggsiiⁿ ischt, heeba.

Wo si hindaram Müürli uitäppat sinn, het der Choobli allpott müessa schtuuⁿ unn schnuufa. An Sitzbangg hets doo a kain kaaⁿ. Hindaram Müürli ui goot halt nu a schmaals, schtotzigs Schlaipfweegli, wo ma z plätzawiis muos hinderanann guuⁿ, wem ma nid will uuⁿggfeelig werda.

Der Choobli ischt das Weegli schoaⁿ tuisig unn aabertuisig Mool gganga im Leeba. Vor achtzg Joor ischt er doo aai ds earscht Mool der Nööchi nooⁿ in d Schuol. Unn schpööter, herjee herjee – i wett nid, ass i s hett müessa zella. An iadara Schtaⁿ, wo vöragguggat, het er kennt!

Aber asoa het er gliach noⁿ niaⁿ z toaⁿ kaaⁿ, bis er an der aalta Wingertmarch ggsiiⁿ ischt, wo maⁿ si an der groasa Platta het chönna phengga unn a bitz erschnuufa. Mit der andara Hann het er si uff sin Hooggaschtegga ggschtützt. As ischt am Choobli hüt ggsiiⁿ, wia wenn er alli sechsanachtz Joor under aiⁿmooll müesst do ui bordna! Er het si aber zsämmagnuuⁿ, het der chaalt Schwaiss, wo n am über d Oogan ahakrallat ischt, a parlom mit am Schnuptuoch abputzat unn ischt mit sim jüngscha n Inachli zletscht gliach no uf a Sunnabüäl chuuⁿ.

4 Mässig steile, grossenteils von Wald eingeschlossene Berggüter südwestlich über Malans (Wartau). Vgl. HANS STRICKER, *Die romanischen Orts- und Flurnamen von Wartau*. Chur 1981, S. 373f.

5 Ein magerer Wieshang, keine eigentliche Flurbezeichnung.

6 Früher häufig gerauchter Tabak, der in charakteristischer Rollenform verkauft wurde und vor dem Einstopfen in die Pfeife zuerst zerschnitten werden musste. Der Strassburger wurde auch als Kautabak benutzt.

7 Wind aus südwestlicher Richtung, vom Gonzen her.

As ischt ds letscht Mool ggsiiⁿ. – Schoaⁿ am andara Morga het s am Nüuni gglütat, mit der groasa Gglogga. Am Tag druf ischt d Ummihaiseri im Dorf vu Huis zu Huis unn het under an iadara Chuchitür ds gliach ggsait: Ma soll sa guot siiⁿ un morn am Zeeni mit am Choobli uf am Sunnabüal zor Chilcha chuuⁿ.

Uf am Sitzbangg aber het ma schpööter ggsait, ma heg an der aalta Wingertmarch hindaram Müürli in da Nessla no der Schtegga funna, wo der Choobli amool us ara Wiiⁿreeba gghoua kaaⁿ het.

Wo n er am letschtan Oobat dahaiⁿ im Neebatschüpli im Bett ggleega sei, heg er all fort wella, ufschtuuⁿ unn ds Sunntig-hääs aaⁿlegga, bis er am Viartel vor Zwölfischtill iiⁿggeschloofa sei, för albig.

Asoa isch as o da n andarna gganga. De Sitzbangg, wo jetz über hundert Joor all am gliacha Platz undaram Voortach schtoot, wüsst aim z verzella, wia an iadara n amool zum Chripplaada chuuⁿ ischt unn zletscht wider ama n andara Platz gmacht het. A kaina het chönna bliiba. Seb woll, der aiⁿ ischt vilecht an Schüübel Joor länger chuuⁿ ass der ander, aber gganga sinn all.

Was der alte Meis erzählte

Amool – min Niini het ggsait, er sei noⁿ a Schuolerbuobli ggsiiⁿ – doa sei albig an Meis uf am Sitzbangg gghogat, an schtaiⁿaalta Maaⁿ. Dee heg no Sacha ggwüsst, dee, potz Welt wella – vum Schlüsselpfifer, wo am Oobat noⁿ dam Zuanachta im Dorf ummagaischi unn da Lüt verjussa z förchta machi, unn vu andarna Uuⁿghüür – Sacha, ass ma vor Angscht d Baiⁿ uf a Chripplaada n ui-zooga unn ass as aim gghennahuitat heeg wia damitzt im Winter. Vum Drach ob am Dorf heeg er kaaⁿ unn ggsait, wenn dee amool wider erwachi, si verroodi unn aaⁿfangi schwanza, denn chemm der ganz Aichwaald noⁿha unn Azmas chemm undari. Ma chaaⁿ tengga, wia maⁿ draaⁿ ggsiiⁿ wäär, wenn s amool aaⁿgganga wäär! Kaiⁿ Wunder, sinn dia im Schtutz unn ds Schuolvogts Joggis Hannis im Schpicher joob, wo z nööchscht ggsiiⁿ wääran, allimool im Bett ufgschossa n unn fascht z Toad erchlupft, wenn s zmool in ara Wetternacht überam Aichwaald plizt unn ggchrachat, tondarat unn ggschwallnat het, wia wenn s Matthäi am letschta wäär. Ummasuss ischt ds Wasser uss am Runggaluuⁿbrünnili^s beim undara Pöscha-ggatter ob am Waald o nid albig treggat

ins Dorf ahachuuⁿ, ds bescht Quellwasser, wo Azmas dervoort kaaⁿ het. Hüt chunnt kaiⁿ Tröpfli meaⁿ, unn ötschis ischt draaⁿ tschuld, do chaaⁿ mer ain sääga, was er will.

Aber o vu da Hungerjoora heg der aalt Meis viii verzellt, wia si ass Goofa zor seba Zit truarig Hunger gglitta heegan. Ana sechzeeni sei ds Fääljoor ggsiiⁿ unn ana sibazeeni dr Hunger.⁹ Doo heg ma denn ggessa, was chuuⁿ sei. Amol süü dahaiⁿ heegan aka Nessla ggsotta unn mengmool nuⁿ Heröpfelschelfara kaaⁿ, unn wenn d Muoter amool Schnegga pröölat heeg, sa seian albigs di meanara ass a halba rou uss der Pfanna fortchuuⁿ. Wenn d Toggaborger ins Rintel chuuⁿ seian, so heegan si aim der Himmel ahatanggat, wenn ma n a Hennachoscht ggiⁿ heeg. Dia Törgaggrüscha unn Heröpfelgagglati sei anderscht aaiggeschlumpfat worda. Eba daas heg der Meis neamat müessa nooⁿsääga, er hegs mit aignan Ooga ggseaⁿ unn selber erlebt.

Ana nünzeeni sei er o dabei gsiiⁿ, het er mim Niini vor sibazg Joora doo uf am Sitzbangg verzellt, wo ds Ooberdorf am viarta Meerza n abprunna sei unn umma n a Hoor der Chripplaada n aaⁿchuuⁿ

wäär, wenn ma n a nid vum Füür awegg ggschlaipft hett.¹⁰ D Maanavölcher seian am Riiⁿ juss am Wuara ggsiiⁿ, er heg selber o mitggholfa. Doa müessan um d Fassnacht ummi naiⁿsa n a par Wiibervölcher beim Pföaⁿ pacha unn ggchüechlat haaⁿ, amol as sei na uf aiⁿmool ds Schmaalz in der Pfanna aaⁿchuuⁿ unn alls sei im Flagg ggsiiⁿ. Wo ma de Rooch unn das Füür im Dorf ggseaⁿ heeg, sei ma n uf der Schtell vum Riiⁿ awegg über ds Roofabot haiⁿggloufa, aber schoaⁿ z schpoot ggsiiⁿ. Nid amol alls Vee heg ma meaⁿ flöchta chönna. Aber der Chripplaada undaram Voortach sei am Füür vertrunna, ma heg a schpööter im Zellis i m ana Wasser-graaba jinna wider funna. Asoa hets der Meis verzellt.

Generation folgt auf Generation

Schpööter, wo der Meis numma n umma ggsiiⁿ ischt, ischt ds Meisa Jööri, sin Buab, uf a Chripplaada chuuⁿ. An dee chaaⁿ mi selber no aso chluuberlig psinna. As ischt an waggera Maaⁿ ggsiiⁿ, mit ama röatscha Baart, unn het sinner Lebtig mit aim Baiⁿ a bitz gghungga. Hüt ischt ds Meisa Buobs Buob an sim Platz. Maⁿ sait am im ganza Dorf nuⁿ ds Meisa Jöris Meisli. Asoa waiss

Azmoos im Jahr 1954. Links über dem Dorf der Eichwald mit der rechteckigen Rodungsfläche Pöscha, an deren unterem Rand sich die Quelle Runggelmunbrünnili befindet. Bild: Foto Gross, St.Gallen, im Archiv HHVW.

überain uf hundert Joor zrugg, wia si umannder uf de Chripplaada chuuⁿ sinn.

Der Niini het mer denn o ötscha vum Holänner verzellt, wo in frönda Chriagsdeanschta ggsiiⁿ sei unn schpööter ass an aarma Chrüppel vil uf a Sitzbangg chuuⁿ sei unn denn no ganz ander Sacha ggüsst heeg. Hüt ischt am seba Platz ds Holänner Seppa n Uoli.

Dee Maaⁿ ischt noⁿ nid sa n alt – joo, was mag er haaⁿ – ötscha dreiafüzg Jöörl, tenggi. Er ischt all no leedig unn ggweirig. Amool an der letschta Wartouer Chilbi heeg er im Truuba no tanzat unn ds Schneggahaag Aagetli ummigflöggt wia an Junga. Alls heg nu müessa luoga unn schtuuna. Ma het gglobt, der Uoli unn ds Aagetli geegan gad a Paar. Amol der Schpillmaischter, wo dia zwai zämmagrecht het, heg afa ggmaint: Wenn s no lang asoa geng, chönn s numma lang asoa guuⁿ. Aber dia Sach ischt denn glii druuf wider erschillat unn di Leediga henn dia zweaⁿ Füüⁿfliiber, wo si för an iadara n Azmaser Schpüslig vöra raisan, rüebig läniger chönnna n am Ziiⁿ luuⁿ. Amol ma het schoaⁿ a halbi Wocha schpööter uf am Sitzbangg ggsait: Voor müess denn schoaⁿ der Riiⁿ obsig guuⁿ, bis der Uoli z hüroota chemm, s ischt truurig aber woor. Aber was will ma sääga, wenn ma zum Hüroota n aiⁿfach amool d Lüt nid zämmabringt?! As ischt eba vu allam z reeda, aber nid vu allam z haaⁿ!

Die Wacht auf dem Gonzen anno 1848

Was will ma macha? As git halt aiⁿfach amool Lüt wo leedig bliiban, unn fertig! Wenn ain a n Iisa n aab het oder zwai, sa waiss ma s jo unn chaaⁿ s bigriifa. Aber was will ma sääga, wenn alls in der Ornid ischt, wie bei ds Rüüfi Chrischtlis Leartli? Oder het s dee ötscha nid recht im Ggrais? Git s naiⁿswoo an huisligara, solidaara Aaltleediga in der Ggmaiⁿ? Git s an freinara Tschooli, an schaffagara Maaⁿ? Oder ischt er gittig, ischt er an Chrangli? – Ieeda im Ernscht: Wenn ain da Bettler, wo aim taagtäggig under d Huistür chunn, meaⁿ z essa git as eer, sa söll er sch sääga. Friili – er hets unn vermag, seb schoaⁿ. Oder het ain ötscha meaⁿ Wingert unn Booda n um ds Huis ummi? An Schtall voll Vee het der Leartli oo; fascht all Muunat chalbarat am a Chua. Unn seb tarf maⁿ gad o noⁿ wüssa, an Narr ischt er ötscha n a kain. Er müest nid vum Chrischli siiⁿ. Schoaⁿ sit er uss der Ergän-

zigsschuol ischt, muos er Joor för Joor im Herbscht, zweaⁿ drei Täag vor ds Vee uss der Alp chunnt, am Hüttavogt vu Pilfriis unn dem im Forggili ds Molcha uisrechna, unn das ischt an Arbat, wo menga Gschtdiarta d Ziiⁿ draaⁿ ussabiisa chönnnt, sa voor i doo biiⁿ. Ds Rüüfi-chrischtlis Leartli aber macht ds maischt im Chopf unn hets no roos uuⁿgern, wenn ma n am z viil Papiir heera täät. Wia ggsait, er müest nid vum Chrischtlis noⁿha siiⁿ. Schoaⁿ der Aalt sei an Tächat ggsiiⁿ, eba der ganz Aalt maini, potz Welt wella! Miini Pfocnaana seelig – jo ds Rechterhannasa Eava het ggüss der aiⁿ oder ander vu da n Eltara no kennt – het mer sch schoaⁿ ggsait. Si ischt selber no wit ussi mit am Aalta n an der Rüüfi verwant ggsiiⁿ, amol zu andarna Chinn. D Niini seian Brüeder ggsiiⁿ unn heegan as Goofa uf am gliacha Lobsagg in der gliacha Toola ggschloofa. Item, was het d Pfocnaana ggsait?

Der Aalt an der Rüüfi, eba der ganz aalt, heg a Sach verschtanna wia kain Zwaita, maⁿ heg a chönnna hiiⁿsctella, beim Schtrool, wo maⁿ gad nuⁿ heg wella. An Chopf heg er kaaⁿ wian a Brattig. Im Sonderbunds-Chriag sei er amol o naiⁿsis an Kumidant ggsiiⁿ unn heg müessa mit ama Schüübel Maaⁿ uf a Ggunza n ui zum a Füür macha, wenn s im Sargaaⁿserlann uuⁿrüebig worda wär. As heg eba gghaissa, wenna denn amool aaⁿgeng, sa chemman denn d Schollberger im Wiinmuunat zu da Waartouer ga wimmla. Jetz chaaⁿ ma tengga, wia dia Lüt uf daas hiiⁿ a n Angscht uisgschtanna henn. A ma n Oobat seian baal nuⁿ noⁿ luiter Wiibervölcher uf am Chripplaada ggsessa, unn alls heg gjuumarat, ass Gott erbarm. Nu der Kumidant heg all noⁿ gglachat unn zu ainara, wo si droob ufggluuⁿ heeg, ggsait, wenn d Schollberger chemman, denn heg eer amol o gnuog Lüt zum Wimmla im Wolfgaarta am Trüabbach, im Schponnis undaram Aichwaald unn im Früamesser, unn wördi bi Zita fertig. Aber chuuⁿ ischt a kain! D Wach uf am Ggunza heg wider haiⁿ chönnna unn dia Waartouer oo, wo in der Vilderouⁿ hinder da Schtröüischöcha passat heegan. Seb woll, wo maⁿ denn bei üs ggwimmlat kaaⁿ heeg unn s im «Aalta Truuba» wider Suiser ggiiⁿ heeg, doa seian d Schollberger wia Chressnotla hindaram Schollberig vöra an d Waartouer Chilbi chuuⁿ unn heegan schoaⁿ der Hutli trungga wia Schleggmilach – unn o zaalt – amol der Kumidant söll afa ggmaint haaⁿ,

wenn daas a denaweege zua unn heer geng z Azmas, sa müessan d Appazeller Wiiⁿ-maana n amol mit da läära Fässer haiⁿ zrugg unn schtatt Sibaviorzger laaus Wasser tringga. Nuⁿ under üüs ggsait, das wär am Aalta an der Rüüfi, am Kumidant, selber uuⁿgleega chuuⁿ. Er ischt eba n o im Groassa Root ggsiiⁿ, unn wenn er der Nööchi nooⁿ über d Saxerlugga unn dor ds Appazellerlann ga Sanggalla n aai ggfusat sei, heg er zwüschat iⁿhiⁿ zum trochna Törggabroat unn suura Chäas im Rais-Säggli schoaⁿ o noⁿ a Mooⁿss frischa, guota Wiiⁿ mööga, wo n a a bitz aaⁿghimalat het, das chaaⁿ maⁿ jo tengga.

Warum der Leartli ledig blieb

Wia simmer jetz o uf daas z reeda chuuⁿ – jo eba, das wär jetz eba der Niini ggsiiⁿ vum Leartli, wo hüt an der Rüüfi alaiⁿ huishaaltat. In a tailna Schtuggi ischt der Jung der aiⁿbaar Aalt. Aber eba leedig bliiba het der ainzig Erb nid sölla, maⁿ maint s amol. Aber wia isch as zu dem chuuⁿ? Worum het de Maaⁿ nid o ghürootat wia all ander, wo mit am ufgewachsa n unn in d Schuol sinn?

Er het mersch z mergga ggiⁿ, wo mer amool alaiⁿ uf am Chripplaada ggsiiⁿ sinn. I wett gern sääga, as sei vorfern ggsiiⁿ, im Schpootherscht, wo maⁿ sin Vatter, der Chrischta, vergaaba kaaⁿ het unn eer ganz alaiⁿ doo ggschtanna n ischt. Er sei o schoaⁿ z Zwaita doo ggsessa, het er mer ggsait. Am ana Sunntigoobat sei s ggsiiⁿ, im Früalig, wo alls im schöanschta Bluoscht ggsiiⁿ sei, er wüss as no guot, vor viila Joora. Ötscha zwänzgi, ainazwänzgi sei er ggsiiⁿ. Doa heeg er a Maitli kennt,

8 *Runggalu*ⁿ, Schreibform *Runggelmun*, ist eine Stelle am unteren Rand der grossflächigen, rechteckigen Rodung mit der Flurbezeichnung Pöscha, westlich von Azmoos über dem Eichwald. Der Zusatz -brünnili bezeichnet die dortige Quelle. Vgl. HANS STRICKER, *Die romanischen Orts- und Flurnamen von Wartau*. Chur 1981, S. 388.

9 Die Aussage bezieht sich auf die Hungersnot von 1816/17. Siehe dazu auch den Abschnitt «Die Hungersnot von 1816/17» bei HANS JAKOB REICH, *Bodenverbesserungen und Landschaftswandel im Werdenberg*. – In: *Werdenberger Jahrbuch* 1996, S. 51–91 bzw. 59ff.

10 Dorfbrand von Azmoos vom 4. März 1819. Der Chronist Nikolaus Senn berichtet, es seien 62 Häuser, davon 32 Städle, niedergebrannt; lediglich 25 Firste hätten gerettet werden können. Vgl. NIKOLAUS SENN, *Werdenberger Chronik*, Schlusseft. Chur 1862, S. 387.

11 Talebene südlich des Schollbergs.

dem heeg er schoaⁿ albig wool mööga. Uf am Sitzbangg heegan si denn ötscha chönna alaiⁿ beianander siiⁿ unn gmüetlig über daas unn diisas gschprööchla. Dia dahaiⁿ heegan s ggüsst unn nüt dageega kaaⁿ. Alls wäär guot unn recht ggsiiⁿ. Aber puurna heg s halt nid wella. Doa sei s wider uisgganga, doo, uf dem Bangg. Glügg unn Scherba, das sei aiⁿs ggsiiⁿ! Er heg s schoaⁿ ggmerggt, siⁿ Wingert undaram Aichwaald unn siini Börter im Zagg juss seian andarna z schtotzig. Wenn maⁿ s a ma n andara n Ort ringer chönn haaⁿ, sa geng maⁿ. Was will maⁿ macha? Der Booda muoss ggwerchat siiⁿ, unn o in Huis unn Schtall git s d Henn voll Arbat. D Puurslüt sinn amool in Gottsnamma n aaⁿpunna, Sunntig unn Werchtig, Summer unn Winter, um daas ummi chunnt maⁿ niid. Er hett am Maitli Frööd kaaⁿ unn as hett s müessa recht haaⁿ in der Rüüfibünt. Z wercha friili geb s halt. Jetz macher sch halt eba n alaiⁿ. Bis jetz seis amol all naiⁿs-wia gganga unn s wördi o witer guuⁿ, wenn der Vatter numma doo sei. Seb woll, er hetts schpööter noⁿ meaⁿ as aiⁿ Mool anderscht chönna haaⁿ, wenn er hett wella, aber maⁿ chönn amool nid alls miir nüt diir nüt vergessa unn alls soa ring tuuⁿ-scha, wia ds Werchtighääs an ds Sunntighääs.

Als die Sticker noch gute Zeiten hatten

Eba wia s denn suss mengmool o iiⁿschluuⁿ chaaⁿ, maⁿ chaaⁿs schoaⁿ fascht nid glooba, unn doch isch asoa. Uisggrechnat ds Brünnili Tiisa Bääbi, das Maitli, wo der Leartli z toed geern kaaⁿ hett, ischt in das Huis iⁿhiⁿ z hüroota chuuⁿ, wo undaram Voortach der Sitzbangg ggschtanna n ischt. Nid vergessa, wvens o a Puurahuis ggsiiⁿ ischt, puurna het ds Bääbi doo nid müessa. As het an Schtigger kaaⁿ. Im hindara Tail gegat ds Böngertli ussi, wo vu der Rüüfibünt noⁿha ds Bächli rünnt, sinn si dahaiⁿ ggsiiⁿ. Doo hinnajuss undaram gliacha Tach ischt unnajinn o ds Schtigglakaal ggsiiⁿ, wo s schoaⁿ vor mengam Joor, noⁿ fascht an Goof, am Hairi gfädnat kaaⁿ het. Doo het ds Bääbi der earscht Zaalaag iiⁿgfassat, a Tschuppla Frangga. Vorheer het s niaⁿ söavel baars Gelt in da Henn kaaⁿ. Denn dia dahaiⁿ sinn Puurslüt ggsiiⁿ, unn wia ma jo waiss, bei Purslütt chunn d Chinn selta Gelt z ggseaⁿ über, höachschtens wenn ma s in Laada schiggt, ötschis ga hoola.

D Schtigger aber henn doazmool guot Zita kaaⁿ, das het o ds Brünnili Tiisa Bääbi

ggwüsst. Fascht Taag unn Nacht het ma ggeschaffat unn verdeanat. Kain Mensch ischt besser draaⁿ ggsiiⁿ ass der Hairi. In aim fort het er ggsunga beim Schtigga oder pfiffa, unn ds Bääbi het am wagger ggholfa. Wenn beidi mitanann ggschalmeiat henn, ees earschti unn eer zwaiti, sa het ma s bis in Wingert ui köart, wo ds Rüüfi Chrischtlis Leartli alaiⁿ am Hagga oder sus an ara n Arbat ggsiiⁿ ischt. Der Sunnabüal Choobli, wo doazmool noⁿ gglebt het, ischt nid ummasus asoa mengmool hindaram Müürli aha uf a Sitzbangg chuuⁿ, er het albig gern a Liadli köart. Das sinn no Zita ggsiiⁿ. Der Hairi het Gelt verdeanat, ds Bääbi hets schoa ggseaⁿ!

In da n earschta Joora, wo si gghüroota ggsiiⁿ sinn, ischt als guot gganga, wenn schoaⁿ der Senn Choobli uf am Chriplalaada ggmaint kaaⁿ het, as tüeg nid recht: Si heegan am a Mittwocha Hoachzit kaaⁿ, uisggrechnat ama verworfna Taag. Doo tüeg ma nid amol mit am Vee z Alp faara, verschwiiga n a Hoachzitrais macha. Unn denn noⁿ ötschis: A n offas Graab am a Hoachzittaag gseech maⁿ gad o nid gern, as sei kaiⁿ guots Zaicha. Dervoer heegan di Aalta uf derigs ggluogat. Di Junga friili wellan als besser wüssa unn ggschiider siiⁿ ass ds Salomos Chatz, wo hinderschi dora Bomm ui sei, ass ma ra ds Hinder nid ggseech. Aber denn derwilat ama n iadara Päärl, wo Hoachzit het, schüusa unn pülvara di halb Nacht, ass ma chönnt maina, as sei der gröscht Chriag im Lann unn d Franzoasa wellan di Kaiserliga¹² noch hundert Joora nohamool verbutza, seb denn woll! Ma n ischt ganz kompfuis worda, wenn s aim o wittersch nüt aaⁿgganga n ischt. D Schtörch uf am Chilchatorn sinn nid vergeebis uuf unn druis am seba Mittwocha n Oobat unn bis hüt niaⁿmeaⁿ ga n Azmas zrugg chuuⁿ, maⁿ soll nuⁿ nid maina.

Hinnajuss im Lokaal aber ischt d Hannschttigmaschiina ggloufa, wia wenn di beschta Zita wääran. Friili – gad wia in da n Achzgerjoora isch as jo schoaⁿ numma ggsiiⁿ, wo ma n am Zaalaag d Fülliiber in baara Schlitz¹³ gnuuⁿ, dahaiⁿ numma zliab nooⁿzellt, aiⁿfach nuⁿ noⁿ in ds Gschäftlitrüggli iⁿhiⁿ gschoorat heeg, amol a Tail Fergger. Der aalt Wiisa Chaschper, wo schoaⁿ zor seba Zit puurnat het, het mer sch schoaⁿ ggsait: Gelt sei doa umma ggsiiⁿ wia Loob, zum Güüda. Dia, wo derzua Sorg kaaⁿ heegan, scian gad vermüggig worda unn pliiba. Aber an Tail hegs kaaⁿ, deena sei ds Gelt im

Schlitz glüög worda, s heg aiⁿfach mit Fliis unn Ggwalt ussa n unn fort müessa. Nid wia d Vöögel im Hamfsuma – naiⁿ, wia d Förschta heg menga gglebt, unn der Veltliiner heg nuⁿ noⁿ Schtiggerwiiⁿ gghissa. Kaiⁿ Wunder, wenn maⁿ der aalt Schuolmaischter Oswaald, wo nuⁿ a Möschli vermööga heeg unn denn haiⁿ heg müessa, uisgmupft unn vernüütat heeg. Das sinn bei üüs die guota Zita ggsiiⁿ, het der Chaschper ggsait unn ds Fazanedli vöra gnuuⁿ – jaa, unn seb haaⁿ ni o noⁿ nid verzellt, ass as Fergger ggiⁿ het im Werdaberg, wo gmaint henn, si heegan der Himmel uf Erda. Wenn si dahaiⁿ im Atler unn im Schööfli oder z Sanggalla nid gnuog überchuuⁿ heegan, denn sei ma n am Zaalaag uiszooga, an Schtammtisch ga Roorschach aai ga Znününi essa, unn zweaⁿ drei Tääg numma haiⁿchuuⁿ. Asoa isch ggsiiⁿ, preziis asoa, unn wenn s nid woor ischt, sa söll daas di letscht Briisa siiⁿ, wo n ii doo uf am Chriplalaada schnupfa!

Wie das Singen und Pfeifen an den Stickmaschinen aufhörte

Der Wiisa Chaschper het sinnerlebtig eba niaⁿ nüt andersch toaⁿ as puurnat. Er ischt o nid vum Pfluog awegg, wo ma n ama n andara Ort drümol meaⁿ verdeanat het. Wia n a March ischt er im Booda ggschtanna, wo n am der Vatter hinderlauⁿ het. Der Chaschper het albig Törgabroat ggessa, a ruuchs Broat, wo fuorat unn ummahept! Do henn s d Schtigger anderscht kaaⁿ. Dia henn danann nooⁿ Wissbroat kooft. Früaner, wenn aiⁿs asoa n a chernigs Bröatl undaram Aarm über d Schtrooss trait het, sa het als uff am Sitzbangg ggfroogat, wee dahaiⁿ chrangg sei. Wenn s hüt no asoa weer, denn hettan s d Tögpter noatlig, woll! Di halb Gmaiⁿ wäär jo malaader unn d Tögpter derzua! Amol ii kenna o vu deena kaina meaⁿ, wo selber pachas Törgabroat isst.

Uf a Schtigger Hairi zrugg chuuⁿ – er ischt nid ain vu da Füllscha ggsiiⁿ im Dorf, wo ds Gelt asoa da grooba Weeg verchloggat het, wia menga n andara, ma söll ds aiⁿ sääga wia ds ander, unn ds Schtigga n ischt schpööter, in da nünzger Joora, numma gad tuschuur a denaweeq ggloufa wia o schoaⁿ, wenn ma n o all no wagger verdeanat het, amol z zittawiis.

Ds Singa n unn ds Pfiifa n an der Hannschttigmaschiina aber het uffghöart, wo amool di siba faista Joor verbei unn di maagara noⁿha chuuⁿ sinn, aber

Bauer beim Einbringen der Heuernte im Jahr 1934 bei Gretschins. Das Heu wurde mittels Seilen zu Tragburden zusammengebunden (links) oder – insbesondere die Zemmarechata – in Tragtücher zusammengefassst (rechts).

Bild: Foto Gross, St.Gallen, im Archiv HHVW.

meaⁿ as sibni, jeeger o! Zum Gelt Sorg heeba het der Hairi halt eba n o nid chöenna, sus wäars nid sa wit chuuⁿ. Ds Bääbi het wella zu m a Ding luoga, seb waiss an iadersch – wenn s schoaⁿ all Joor a Chinn kaaⁿ het – aber eer het aiⁿfach nid chöenna recht toaⁿ. Dee hets mit fünfadrissg Joor undara Booda proocht unn kain andara. Seb waiss o der aalt Brünnili Tiis, sin aigna Schwäher, wia mengmool ass der Hairi in da guota Zita, aber o schpööter, wo s mit am Schtigga schoaⁿ roos nidsig gganga n ischt, am a n Oobat uuni Huot beim Sitzbang verbei pforat unn in Atler dori ghoggat ischt. Amool, wo n am ain – friili in aller Güeti – an Schpigg het wella giⁿ unn ggfroogat het, öb er der Chripplaada undaram Voortach numma kenni, het er nüt as an Tscholla gglachat unn gmaint, wenn ma der ganz ggschlaaga Taag wia n a brüetigi Henna ufam Schtiggschtool jooba gghoggat sei unn upassa heg müessa wi n an Häftlimacher, denn well ma s a ma n Obat liaber polschtarat haaⁿ unn amool ötschis andersch gseaⁿ unn köara. Wo n am uf daas hiiⁿ ds Schriüber Teesa Porggetli a bitz het wella d Tschagga pschniida unn noo'rueft, a brüetigi Henna sött aber a ma n Oobat nid sa gnoat vu dan Aier awegg loufa, doa ischt er am schoaⁿ uf ds Leeba chuuⁿ, unn er het aaⁿggfanga schperza: Ii biiⁿ för miiⁿ

unn der Rossdregg för d Flüüga! Unn fort ischt er...

Wohiiⁿ anderscht, as in Atler ga jassa? Wia ds Gelt in ds Huis goot, goot s o wider ussi, het der Wisa Chaschper albig ggsait. Zwoor eba, der Hairi heg denn noⁿ ggwuuⁿlig a n uuⁿverschamts Gfeel beim Jassa, unn wvens ans Zuugera geng, denn züch er Chaarta, as schtüübi nuⁿ noⁿ um an ummi, het s uf am Laada gghaissa. Nuⁿ all zwai Joor a Mool chemm er in Sagg, unn denn nuⁿ drum, will er us luiter Gaili uuni an ainziga Trumpf mit da n andara well ds Goudi macha unn der Ferggerli all säägi, mit drei Assa soll ma nid jassa. Wenn s am aber mit chlogga, mit ooba unn unna iaⁿ giⁿ unn verwörfa gliach no ggrooti, wia a n Ootara druiszschlüüfa unn fünfazwänzgi z macha – mit ama Platt, wo überain hundertmoil iⁿhiⁿkeiti – denn müessan di andara för ds Gschpött nid sorga. Denn wördi aaⁿggschtoassa mit am vollna Glaas, unn der Hairi säägi allimool, derwiilat di andara anander d Bögg ufheeban, wo si ggschossa henn, eer hegs halt anderscht, eer well liaber ggfeelig siiⁿ ass ggschiid. «Wenn s nuⁿ ain wört, nu kain Wört!» werdi albig vum andera Tisch heer driiⁿpefflat. Denn heg als wider gglachat, o der seb, wo uf a n Abtritt ussi sei ga d Rappa zella. Asoa goots aim eba, wenn der ander a Chrottahoor im Sagg het!

Friili, wenn s lang regnat, werden zletscht all nass, o der Schtigger Hairi, ma soll nuⁿ nid maina. Ummasuss het er nid beim Atlerwört als ggotla unn ischt Hairi hinna unn Hairi vorna ggsiiⁿ, amol sa lang er noⁿ Gelt kaaⁿ het. Wenn im Atler a Sou gmetzgat worda n ischt, isch ma schoaⁿ an Muunat vorher iiⁿgblaada worda, wia wenn ma s aim nid schpööter no hett chöenna sääga. Ds Bääbi het ubigeart gnuog. Was hett ma wella macha, als Zuareeda het nüt gnützt! I ma na Ruuⁿsch ischt er selta haiⁿchuuⁿ – a n ainzig Mool heg er wella n uf am Sitzbang übernachta – aber mit dem ischt der Sach nid ggholfa ggsiiⁿ. Was d Frou dahaiⁿ mit iiram Tisch voll Chinn alls het müessa dorimacha, i mag s nid sääga, s ischt jo jetz verbei. Nu daas, vu iira n uis ischt neamat naiⁿsis inna worda, si het zu allam ggschwiiga unn di ganz Bordi trait bis zum letscha Taag. Ass si mengmool kain roata Rappa Gelt meaⁿ im Huis kaaⁿ het, seb het sus neamat ggwüsst im ganza Dorf, ass der Schuolmaischter, unn o dee hetts nia erfaara, wenn am s nid a Chinn vum Bääbi amool, uuni wintersch draaⁿ z tengga, in der Schuol uf d Taafala ggschriiba hett. Seb woll, si heeg a ma n Oobat noⁿ dam Znachtessa, wenn si abggwäscha kaaⁿ heeg unn d Chinn im Bett ggsiiⁿ seian, hindaram leera Tisch viil pleerat, wenn der Maaⁿ im Schtorm d Tüür zua ggschlaaga heeg unn uuni a Wort z sääga wider fort sei. Denn heg si glii druuf überaal gglöscht unn sei überui zu da Chinn unn heg ggloosat, wia aiⁿs no dam andara im Chämmerli pettat heeg: «Schpiis Gott, tröascht Gott, erhaalt Gott alli aarma Chinn, dia uf Erda sinn! Amen.» Wia mengmool ischt dia Muoter a ma n Oobat schpoot, wenn ander Ruob kaaⁿ henn, no asa toadmüed alaiⁿ vor am Huis uf am Sitzbang ggsessa – uf am gliacha

12 Der Erzähler nimmt hier Bezug auf das Kriegsgeschehen im Jahr 1799, von dem auch die Region Werdenberg stark betroffen war. Österreichischen Truppen unter General Hotze – den Kaiserlichen – war es im 2. Koalitionskrieg in der ersten Jahreshälfte gelungen, die Franzosen zum Rückzug aus der Ostschweiz zu zwingen. Trotz Unterstützung durch russische Truppen unter den Generälen Rimski-Korsakow und Suworow wurden die Kaiserlichen im Oktober 1799 von den Franzosen unter General Masséna wieder aus dem Land vertrieben. Vgl. dazu OTTO ACKERMANN, *Das Rheintal als Kriegsschauplatz*. – In: Werdenberger Jahrbuch 1998, S. 67–85.

13 Hosensack.

Bangg, wo si vor Joora ass a leedigs Maitli mit ds Rüüfi Chrischtlis Learlti zsämmga ggsessa n ischt. Früalig isch ggsiiⁿ unn an der Halda hinder der Rüüfi henn d Ggalaili plüet. Das het s noⁿ ggüsst. Unn o seb, ass am der Learlti amool a blüijechts Röaslimarischössli in d Hann ggiiⁿ unn ggsait het, wenn s guot derzua luogi unn draaⁿ tenggi, sa tüegs Summer unn Winter blüija unn nia vertoara...

Si het uf am Chriplalaad n am Hairi ggwaartat. Aber wenn am halbi Zwölfi der aalt Nachtwächter Oodam ggschät vu der Schparragass noⁿha chuuⁿ ischt – ggseaⁿ het ma na niid, nu köart – denn ischt ds Bääbi allimol ggfloha, het z ooberscht bei der langa Schteega no hoo fili der Schlüssel gglait, wo s der ganz Oobat vergeebis in der Hann kaaⁿ het – der Hairi het schoaⁿ ggsait wohiiⁿ – unn ischt undari. Ma globt niid, was a Frou mit ama deriga Maaⁿ för na Chrüz het, o denn, wenn er in da n Ämter ischt unn in alla Veraiⁿ President wär!

Ein stiller Freund in grosser Not

Amool het ain – i waiss numma recht isch as der Meisli oder ds Tüüchelboorersch Tomma ggsiiⁿ, jo s ischt eba n o gad vum Schtigger Hairi d Reed ggsiiⁿ – doa het ain uf am Sitzbangg gmaint, dia Chinn vum Hairi unn d Frou wüssan o, ass si uf der Welt seian. Das Wiibli mües si fascht töada unn d Goofa gseechan o uis, wie wenn si kaiⁿ waarms Chöschtl hettan. Wenn ma di prochna Schiiba n afa mit Meelpapp unn Papiir verchlaiba müess, chönn ma tengga was ma well.

Das muoss ain eggschтарa n erloosat haaⁿ, amol vum seba n Oobat awegg ischt ebadiggamooll an Boogachratta voll Öpfel oder Biira n uf am Sitzbangg vor am Huis ggschtanna. Neamat het ggüsst, wie dee heera chuuⁿ ischt. Er ischt aiⁿfach a ma na Morga gghuffnat volla doo ggschtanna. Z earscht Mool friili henn dia Chinn vum Bääbi nuⁿ asoa ggluogat unn Muul unn Ooga n off ggschpeert. Si wääran z schäm mig ggsiiⁿ, aaⁿzphagga. Fascht der ganz Taag sinn si um de Chratta n ummi ggschtanna, henn iⁿhiⁿ ggluogat uff dia roatpäggata Zörchöpfel unn was as alls drunder kaaⁿ het, uuni an Schtil Obs nuⁿ aaⁿzrüara. Wenn daas ds Schniider Baart lis Chrotta ggseaⁿ hettan, wäär baal uggrummt ggsiiⁿ, unn der Chratta hett ma chönn hindaram Züschgli ga suocha! Aber ds Bääbis Chinn henn mööga ggwaarta. Friili, wo denn no dam Zoobat-

essa, ötscha n um di halbi füüfi, ain mit ara n Ochsamiini vor ama Laiterwaaga doo verbei ggfaara n ischt unn ggrüeft het, si söllan doch nid sa tumm siⁿ unn entlig amool zuagrifa, ass der Chratta wider läär werdi, tuisiga Welt wella, doa isch as aber hantlig zua unn heer gganga, fascht wia uf ama Schuolplatz, wenn a Hoachzit verbeifaart unn s Füürschtaⁿ uss der Ggutscha haglat! Rips raps ischt nüüⁿ meaⁿ umma ggsiiⁿ. Dia Buabli henn doch mööga lacha, wo si all Hoosasegg ggworgat volla Zörchöpfel, Karbendler unn Rineeter kaaⁿ henn, ass si kain meaⁿ pügga hett chönnna unn wo da Maitla d Chuugiliberrli uss da Schöasli troalat unn über all Tritt ai zwörrlat sinn, wo si volla Frööda dor di lang Schteega n ui ggfüüdat sinn. D Muoter het de Ritt bis in di hinder Chammer dori köart unn nu müessa loosa n unn luoga, wo si asoa doheer chuuⁿ sinn unn iira di schöanschta n Öpfel unn beschta Berrli uff ds Teggbett heera gglait henn. Vu da gliacha Chuugiliberrli het si schoaⁿ vor viila viila Joora amool kaaⁿ unn albig vu aim überchuuⁿ, wo mit ara der gliach Weeg in d Schuol ischt. Wo si dia Sacha uf am Bett ggseaⁿ het, het si zu allam kaiⁿ Wort chönnna sääga. Scttuuchawiss ischi schoaⁿ lang ggsiiⁿ, nid earscht doa. Wo ds Letscht aber wider zor Tüür ussi ischt unn s in der hindara Chammer wider schtill worda n ischt wia vorheer, het si mit der aina Hann ds Oberlilch über ds Ggsicht zooga n unn ds Wasser uss dan Ooga ggriiba. Si ischt no lang wach ggsiiⁿ unn het earscht chönnna schloofa, wo d Puura schoaⁿ lang vum Chriplalaad n awägg ggsiiⁿ sinn.

Am seban Oobat ischt o der läär Chratta n uuⁿvermergt vum Sitzbangg fortchuuⁿ. A Wocha oder viarzeha Taag schpööter aber ischt er zmool a ma na schöana Morga wider gghuffnat volla n am aalta Plätzli ggschtanna. Er ischt allimol ggläert worda. Das Obs ischt suuber uffgesssa ggsiiⁿ, bis der nöchscht wider aaⁿchuuⁿ ischt, unn gglait ischt nüüt worda, ass a Hüffili chliini Bitzgi. Amool hets an huffa Trupla Holder im Boogachratta kaaⁿ. Doa hets ufa Zmitaag an Holderbreegel ggiiⁿ. Wo dee hiⁿchuuⁿ ischt, het neamat müessa frooga, ma het s da viila Müüli aaⁿggseaⁿ! Im Schpootherbscht sinn ebadiggamooll o Nuss im Chratta ggleega, unn wo in da Wingert undaram Aichwaald d Truuba riif ggsiiⁿ sinn, sei amool sogäär a ganzas Boogazaiⁿli mit bloua unn goldgeela Truuba n uf am Sitzbangg pa-

raat ggsiiⁿ. Dia Truuba, wo hunggsüess ggsiiⁿ sinn – ds Marili het a par groassi Beeri, wo vu n ara Verzadarata abkeit wääran, flingg versuocht – het d Muoter überchuuⁿ, will si all chrangg im Bett siiⁿ het müessa. D Nuss aber sinn albig under achi vertailt worda. Das ischt denn allimol a n a Plütscha gganga!

Dee, wo s proocht kaaⁿ het – am Morga frúa, vor er in Schtall ga fuatara n ischt – het eba kaiⁿ Chinn kaaⁿ. As ischt an Aal-leedaga ggsiiⁿ. Er hets kaaⁿ unn kann vermööga, amol ain heg amool gmaint, dee chönt mit sim Schtall voll Vee unn allam Züüg unn Sacha wo n er heeg, no i ma na Fääljoor ring zwoa drei Huishaaltiga dorbringa, verschwiiga n i ma na Grootjoor, wo n am all Büttana unn Ggschiar mit Truuba fölli unn am d Öpfelbrugga im Cheller fascht zsämmabrechi. Friili, gittig sei er niid unn erfualat sei am no nüüt. Wenn an andara soa oder andersch in der Noat ggsiiⁿ sei, sa heeg er chönnna chuuⁿ, er heegam ggholfa! Alaiⁿ ischt er ggsiiⁿ. Der aalt Schnitztroog uf der Obertiili joob het er rüebig tööra n offa luuⁿ, as sinn am kaiⁿ Chinn drüber. Unn wenn er im Schtall gmolcha kaaⁿ het unn der Aimer überjooba n in der Chuchi uf ds Bänggli abgschellt het, sa ischt a kaiⁿs chuuⁿ, wo n am Vatter ggsait unn gmüedad het, as möcht der Schumm vu der chuowaarma Milach tringga.

Seb woll, er hetts meaⁿ ass aiⁿ Mool anderscht chönnna haaⁿ, wenn er gad asoa hett wella, aber as sei jetz amool asoa unn bliibi asoa. Der Hüttavogt vu Pilfriis het a gnuog ggschtupft, wenn er am ds Molcha n uisggrechnat unn zletscht allimool alls uf ds Tüpfl ggschtimmt het, er soll doch luoga, ass er amool under Tach chemm unn nid bis in alli Eebigkait asoa aiⁿlützig, aiⁿschiar dor d Welt raisa, as sei Sünn unn schaad um de guot Chopf wo n er heeg! Ander, wo mit imm in d Schuol gganga seian, heegans o all anandernooⁿ ggwoogat unn an iadara sei amol albig no naiⁿs-wia z totz chuuⁿ. Asoa n an Schpuisa-waga, ain wia ma dervoor kaaⁿ heeg, mit ama zwaischlööfiga Bett druf unn ama frische Lobsagg driiⁿ, a Schpinnraad derzua unn d Chuuchla drneebat, wo der Hamf schoaⁿ draaⁿhangi, ha, wäär daas nid ötschis? Unn zu ma na rechta Maaⁿ unn hübscha Schpüüslig a suuberi Schpuisa, a waggersch Maitli, aiⁿs wo puurna chaaⁿ unn ggweerig ischt unn zu ma Ding luogat!

Ds Rüüfi Chrischtlis Learlti het nuⁿ ggloosat unn ggloosat, aber gäär nid viiⁿ.

gmacht, amool a bitz verleega gschmöllat, das ischt alls ggsiiⁿ. An Aart isch am jo schoaⁿ neana recht ggsiiⁿ, aber er het si wittersch nid verbröt. Nu seb aber het der Hüttavogt noⁿher gliach gmaint, as müess dam andara naiⁿsa gliach a bitz z Herza gganga siiⁿ, amol er heeg uf der Türrschwell noⁿ ggsait, er heg nuⁿ in der letschta Zit gad wagger ggaaltet, an sim Hoachzittag müessan di Leediga kaiⁿ Chettana schpanna, siiⁿ Schpusabett werdi amool mit siba schwarza Brittli zimmarat siiⁿ. Gad glii druuf isch as ds earscht Mool wider ga schneija chuuⁿ unn het gad an Chlapf Schneaⁿ under ds Vortach uf a Chripllaada ggschtöbt.

Aber d Sunna het nohamool vöra mööga unn s ischt nohamool oober worda, wenn s o a ma Morga recht chaalt ggsiiⁿ ischt unn an da Bömm unn Schtuida Chigg kaaⁿ het.

Wo ma glii noⁿheer ds Bääbi über die lang Schteega n ahatrait het unn der Sarg noⁿ a Wiili uf am Sitzbangg ggleega n ischt, vor ma na uf d Boor gglait het, ischt ain i ma na ruucha Puuratschoapa hindaram Bommer ggschtanna. Er ischt nid schwarz gmantlat ggsiiⁿ wia der Schtigger Hairi, der Brünnili Tiis, sin Schwäher, unn di nöchscha Verwanta, wia s früaner asoa bei üüs der Bruuch ggsiiⁿ ischt. Wo s mit der Frouaggloggaa aaⁿggfanga het lüta, het der Bommer da Trääger ggwungga, si chönnan jetz chuuⁿ. Schwääär ischt de Bomm nid ggsiiⁿ. Derwiilat het der Leartli am Bommer an Chrantz ggiⁿ, uss Winteraschta, Röaslimari unn tannigam Chress. Dee het er dam Bääbi selber gmacht kaaⁿ. Das ischt ds Letscht ggsiiⁿ! Aber der Boogachratta ischt schpööter noⁿ mengmol gghuffnat volla uf am Sitzbangg ggschtanna ...

***

Jo jo, de Sitzbangg! Jetz sitza n ii selber schoaⁿ asoa lang doo unn as chunnt a kaiⁿ Baiⁿ. Pettaglütat het s o schoaⁿ. Der Bot het d Rundi gmacht unn goot mit der läära Täscha dor d Schparragass ussi, haiⁿzrugg.

An Aart isch aim gääär nid recht wool bei der Sach, wenn man asoa ganz alaiⁿ uf am Chripllaada hoggt unn di lang Pfiifa roocht, i muoss as sääga wia s ischt. Nid vergessa – as het eban allawiil Lüt umma, wo ggsean, wee zeärscht Firobat macht, ma söll nu nid maina. As haisst jo friili schoaⁿ o wider, ma söll nid uf d Lüt luoga.

Der Dorfkern von Azmoos im Jahr 1935 mit Blick Richtung St.Luzisteig und Melberg (Guschaspitz). Bild: Foto Gross, St.Gallen, im Archiv HHVV.

Aber wenn d Lüt uf ain luogan?! Was wit denn macha? As müesst aim nuⁿ dernoⁿ ain asoa alaiⁿ do gseaⁿ, woll, denn hett er sch rechta, verbrennti Zaina!

Ein falscher, giftiger Kerl

Ds Schriüber Teesa Porggetli kennt ma jo! As ischt a giftigs Chöögli. Ma muoss acht giiⁿ, ass man am nid in d Hächla chunnt. I kenna de Porscht afa. Wenn ain der ganz Taag jooruis jooriiⁿ chaaⁿ d Muulwingel a denaweeg nidsig rechta, chaaⁿ ma tengga was ma will!

Unn schpitzigi Chnöü het er oo, das ggsiat maⁿ am beschta, wenn er uf am Chripllaada hoggt. Ds Chiini ischt o schpitzig, unn vu da roata Hoor wenn mer nid zliab reeda. Wia ggsait, um derig Lüt ummi haisst s uppassa unn si toplat unn dreifach in acht niiⁿ, o denn, wenn si aim pschleggan, wenn ma n amool mit na alaiⁿ ischt, oder früntlig unn hääl sinn, wenn si aim under tags gad uf der Schtrooss verkunn, das ischt gliach. As gilt o doo: Uss ara Schleggata gits gern a Dreggata!

I waiss nid wia s ander henn, aber dera wiilwenggischä Lüt chan i nid verbutza! Unn wiilwenggisch ischt der Porggetli. Wia het er nuⁿ mit am Schtigger Hairi albig a Gschiss kaaⁿ unn hüt noⁿ, aber eba nuⁿ wenn si under viar Ooga sinn. Sus waiss ma jo – wia an umkearta Sagg! Amol seb vu der brüetiga Henna, wo am Oobat vu dan Aier awegg loufi, het der

Hairi lang gnuag pissa; er trait am s hüt no noiⁿ. Unn wia n er ds Chüafer Hartlis Buab im Usserdorf hinderruggs bei alla Lütta verantarat het, wo n er mit ama hoacha n Öärlichraaga n unn geela Schuo uss der Fröndi haiⁿchuⁿ ischt, waiss ma n oo. Friili, doa henn si noⁿ meaⁿ ufgluuⁿ z Azmas, der Porggetli ischt nid alaiⁿ ggsiiⁿ, ma muoss das o sääga. Der ganz Chripllaada het droob ggschpöötlat unn gglachat. Gad gmüetlig muoss a derigi Schpötterbangg nid siiⁿ, amol eba för dee wo s aaⁿgoot.

Ob der Porggetli echt hüt Oobat o chunnt? As wääär, jo eba wenn er cheam, nid z earscht Mool, ass er froogati, wee vu dena Herra z earscht Firobat gmacht heeg. Derigs sait er för a guotan Obat. Ischt das nid an abgännts, schtrooligs Sääga – unn giftig bis döt ussi, wenn ma der ganz ggschlaaga Taag o draaⁿ ggsiiⁿ ischt wia menga n andara? Muoss ma denn prezziis gad mit der Mischtforga oder mit am Chaarscht driiⁿpatschat haaⁿ, bis ma Firobat verdeanat het? Oder sött ma n ötscha der Gmaiⁿdamma ga frooga, öb ma müed sei oder niid? Aber asoa ischt das Mannli, unn macha chaaⁿscht nüüt. I haaⁿs mit am Xanderli, ma saits nid geern, aber ma saits gliach: Wenn in der Gmaiⁿ luiter Porggetli wääran, denn chönnt ma zu ma Chrüegli werda unn zum Ggölggli ussi luoga! Aber eba, s git no ander gottloob, Porggetli unn Porggat unn diserig,

ainzigmol heg er wellan uff-am Sitzbangg übernacta — aber mit däm ischt der Sach nid qhoffa gqi. Was d' vrou dahai mit iham Tisch voll Chinn alls hdt muossa dorimacha, i mag's nid säga, s ischt jo jetz verbey. Nu das, vu ihra-n-nis ischt neamat naus imma worda, si hdt zu allam gschwiga um di ganz Bordi trait bis zumletschta Tag. Ass si mängmol kain roata Rappa Gäll mea im Huus ka hdt, sääb hdt sus neamat glosat im ganza Dorf, ass der Schuolmarschter, um o dä het's mia erfahra, wann am's nid a Chinn vum Babi amol unni witesch dra z' längga, in der Schuol uff d'Tafala gschriben het. Sääb woll, si heg aman' Obat no dam Gnachlässa, wann si abgwäschka hig um d' Chinn im Bett gqi seyan, hindaram lära Tisch vil phärat, wann der Ma im Sturm d'Tür zua gschlagta heg unnuhni a Wort z'säga, wider fort sey. Dann heg si gli druf überal gloscht um sey überui zu da Chinn um heg glosat, wia dis no dam andara im Chämmerli pältat heg.

Sprys Gott, tröascht Gott, erhält Gott

alli arna Chinn, diauff Ärda sinn! Amen.

Via mängmol ischt dia Muoter aman' Obat spot, wann ander Ruob ka häm, no a sa toadmiud allai voram Huus uff-am Sitzbangg gsäss — uff-am gliacha Bangg, wo si vor Johra ^{an} ass ledigs Maihi mit da Rüfichtmis. Learli gsämma gsässen ischt. Frülig isch gqi umm an der Hälde hinder der Rüfi hänn d' Calaili phüt. Das hdt's no glosat. Um o sääb, ass-am der Learli amol a blüjekts Röaslimari-Schässli in d'Hann ggi umm grait hdt, wann' quot derzua luogi umm dra länggi, sa tuogs Summer umm Winter blüija umm mia verfoara... Si hdt uff-am Chrippladan am Haini quortat. Aber wann am halbi zwölfi der alt Nachtwächter Odam qstät vu der Sparragass noha chu ischt, gara hdt man-a nid, nu köart, dann ischt ds Babi allimol gflöha, hdt z'oberschl bey der langa Häga no hofli der Schlüssel gflait, wo's der ganz Obat vergäbis in der Hann ka hdt — der Haini hdt schoa grait wohi — umm ischt undari. Ma glost nid, was a vrou mit-ama däriga Ma för-n-a Chüg hdt, o dann, wann in dan Ämpter ischt

Ausschnitt aus dem Manuskript «Der Sitzbangg» in Jakob Kuratlis Handschrift.

Maana in pletzata Zwilchhoosa n unn grooba Tschöapa, wo ma chaaⁿ Frööd haaⁿ.

Ds Schriüber Teesa Porggetli ischt zu allam heer nid amol uss am Dorf. Er bringt a ma n Oobat nu d Milach, högglat a Wiili uf a Chripplaada, ggwuulig z usserscht, wo n er chaaⁿ ds aiⁿ Baiⁿ uf a Hoawannschtaⁿ schetla, unn wenn er ds Nöüischt erloosat het unn dee oder disa recht giftig gganglat, sa goot er mit sim läära Ruggchüübili wider ins Tööbili hindara Wäschpibüal.

«Soa Meisli, chunnscht oo, guota n Oobat, unn — wia goots?»

«Jo as goot!»

«Soa, denn goots. Doo hets Platz!»

Doa ischt ds Meisa Jöris Meisli abggessaa. Er ischt müed ggsiiⁿ bis in Verch iⁿhiⁿ, ma het am s aaⁿggseaⁿ. «Aha — der Uoli unn ds Chooblis Toovi vum Sunnabüal! I haan^s doch tenggt, ihr chemman o noⁿ. Jetz hettan mer ds viarpletтарig Chleaⁿ platt beianander! N Oobat!»

Dr Toovi het gglachat unn der roat Schnuz uss am Muul trüllat: «Aber a

gglampats Chleaⁿ platt, a gglampats! Wenn ma bei derigam brütighaissa Wetter, wo zu allam heer noⁿ der Pföaⁿ im Toaⁿ ischt unn s vom Pünterlann noⁿha schoaⁿ schmaiznat, der ganz ggschlaaga Taag im Wolfgaarta juss am Wingertfalga ggsiiⁿ ischt, macht maⁿ n am Oobat kaiⁿ gross Schprüng meaⁿ. Jaa, globsch as ötscha niid, Uoli? Doo, luog amoool, wia hets mi hinna n am Hals unn an da n Aarma paait! Do haissts denn noⁿ mit Johannisööl iiⁿggriiba. Unn Hornhuit gad d Henn voll! — I wäär noⁿ dam Znachtessa n am liabschta gad ga n abligga, wenn i nid hüt Oobat no mit ds Tüüchlboorersch Tomma an Chuohandel oobhett. Er het mer um di Füüfi umma ds Tööri mit am Pricht ggschiggt, noⁿ dam Bettalüta sei er denn doo — er muoss noⁿ mit ama Schollberger naiⁿsis im Handel kaaⁿ haaⁿ, amol maⁿ heeg a ggseaⁿ mit am bei der Farb verbei in d Walchi hinderi unn glii druuf mit ama Miiⁿsli, ass chönnt friili o nuⁿ a n aalts Chalb ggsiiⁿ siiⁿ, wider zrugg chuuⁿ.

Aber jetz ischt er maini noⁿ wit unn brait neana n umma, unn pettaglütat het s schoaⁿ lang. Er wört woll noⁿ am Melcha siiⁿ.»

Der Kuhhandel

Der Uoli het d Hempermal hinderi ggschörmt, wia wenn er zum Firoobat noⁿ mit aim hett wella n an Hoosalupf macha: «Bei da Veehändler chunnts uf ana Schtunn uuf oder aab nid druf aaⁿ. Dia henn eba n allerhann Chüe z melcha, zwaipainat unn viarpainat!»

«I müesst miⁿ roos trüüga», sait der Meisli, «wenn aga nid vor ama Willi mit ama Zillschitt ggseaⁿ het in d Schmitta guuⁿ.»

Luog döt! Wenn maⁿ vum Schelm ret, sa chunnt er, chaaⁿ maⁿ doo o wider sääga. Unn d Chuo het er jo schoaⁿ am Schtrigg!»

«Tomma, das wäär jetz o nid prezii näätig ggsiiⁿ, soa, vor am Chripplaada!»

«Waas, nid näätig? Ma muas a Ding doch ggseaⁿ unn jetz goots amol noⁿ wegat der Tünggeli. Du wit doch beim Schtrool nid d Chatz im Sagg choofa, oder?»

«Doo, Bruni, chumm, do do doo! Sennawia, wotscht miⁿ noⁿ horna? Wart i will der! Uoli, trib mer schi a bitz, do hescht der Schtegga, aber nid uf a Buuch! Buschi chumm, chumm sä sä chumm! Dia toan der nüüt, gz gz gz ... sooa!»

«Trait si? Tomma, ischi träägat?»

«Ggoppel o! Seb wäär denn noⁿ, wo si schoaⁿ schwelat! Wia chaaⁿ maⁿ noⁿ frooga?!!»

«Mhm, s ischt woor, si ertloot! Das hett i jetz ggseaⁿ. Aber jetz möcht i si amool vu vorna ggschoua!»

Doa ischt der Toovi in aller Braiti vor si heera ggschtanna unn het beid Tümmig in d Hoosaträger iiⁿgghenggt: «Si het aiⁿfach kain Guscht! D Wasserhorn hanigan ara jo dan Oara nooⁿ aai!»

Aber jetz ischt der ander erwachat, potz Schtrool wella, fascht wia wenns inn aaⁿgeang unn eer kain Guscht hett: «Wasserhorn saischt – wasserfärbig? ... ha ha ha, Wasserhorn maint er! Ischt daas bei diir d Hoptsach? Tuoscht du diiⁿ Chüe an da Horn melcha? – Senawia Buob, mach ass us Weeg chunnscht, oder i luuⁿ der d Oara schtuuⁿ, du hescht doo nüüt verloora! Dera Plutta köaran überhopt ötscha haiⁿ! – I säg der nuⁿ daas, Toovi, dia Haimschhuo git der an Aimer Milach, wenn si im Herbschtmuunat ggroota kalbarat het, sa woor i Tomma haissa! Aber guot luoga muoscht ara. Um a Betttag ummi het si uis, wenn ds ander Vee uss der Alp chunnt, unn denn luog amool de Rugga n aaⁿ, wo si het, schnuorgraad unn brait wia der seb Chripladaa, ass ma n a plappat vollni Brenta drufheera schtella chönnt, uuni draab z keia! Wenn ain a gröfötersch Höpli Vee im Schtall het, soll ersch sääga.»

«Schoaⁿ recht, aber vum tigga Schwanz doo saischt nüüt?!»

«Saischt nüüt, saischt nüüt – duu hescht vorgeschter dergliacha toaⁿ, du bruu-chisch a guots Milachchüeli ... isch woor oder niid? ... unn daas haaⁿ i jetz doo! Jo chaaⁿsch miⁿ aaⁿluoga ... ma chönnt beim Schtrool baal maina, ma hett no niaⁿ mitanann ggschäftat! Seb Pünchnerküeli, waisch numma, seb earschmelch Chüeli, wo n i noⁿ an halba Napoliuuⁿ¹⁴ druffglait haaⁿ? Gelt jetz chunnt s der wider, s het mer o wella siⁿ. Unn prezii gliach isch doo, du chaaⁿscht der Schollberghert frooga, was si för an Schwall Milach git, wenn si kalbarat het. Der Gibärt waiss as oo. Unn denn het si notabeeni earscht afa a n allerainzigs Mool an Sichtiar kaaⁿ, sus luiter Chüetschi!»

Ain het derwiilat der Bruuna, wo zmitzt in da Puura jinn ggsiiⁿ ischt, a bitz zwüschat da Horn krätzlat, ass si rüebiger schtenn. Mit der andara Hann het er siini Chachlapififa gghept, am Biisser umma-köüat unn haimlig ggschmöllalat, ass ma n am d Ziiⁿ ggseaⁿ het.

Ggsait het er sch niid, nu hinder da Schtoggziina tenggt: Eba reeda chaaⁿ der

Tomma schoaⁿ wia n a Buoch, seb muoss ma n am luuⁿ, wia n a Buoch! An dem ischt an Avikaat verloora gganga. Öb ma well oder niid, ma muoss am s glooba. Dee chönnt a Gais för na Zitchuo verchoofa unn seb chönnt er! An andara wuuer si vertschnäpfa, dee niid. Er het schoaⁿ mengs Puurli ggfanga unn da fiina Weeg uisghuitat. Wenn er all Morga in d Früamess müsst, denn hett er sch o fascht wia der seb, wo amool an Schollberger ggmaint het: «Religiös ischt er, aber sus ä schlächta Chougäl!»

Aber der ander ischt o nid uff a Rugga keit ggsiiⁿ: «Unn daas soll a Milachhuo siⁿ», het er under der Bruuna vöra ggrüeft, «si het jo viil z lützel Vooruiter, unn denn täati n laid, ischi zu allam heer no dreiggschtrechat!»

«Waas ... dreiggschtrechat? ... Denn bischt o dreiggschtrechat, jo wolla! Ma suocht aim nu denn hindaram Oofa, wenn ma schoaⁿ selber dahinna ggsiiⁿ ischt. Dia Chüe, wo n i bis jetz fail kaaⁿ haaⁿ, henn denn schoaⁿ an viar Schtrech Milach ggiiⁿ, nid nuⁿ an dreina, jo wolla! Überhopt, luog amool wia het si Milachooodara, nu luoga, das ischt Oogawaar!» Der ander het toaⁿ, wia wenn er koarlos wäärr unn gäär kaiⁿ Nodiz gnuuⁿ. Er ischt mit der rechta Hann der Chuo über d Ripp ggfaara: «D Huit goot ara jo niid – dia sött glumpfig siⁿ unn si züha luuⁿ wia an nöüa Hoosaträger! Senawia Aalti, wotsch miⁿ noⁿ schperza? Duu, heeb ara der Schwanz..»

«Mer wenn höara müeda – wotschi oder wotschi niid? – Denn nünnt si an andara!» Uf daas ischt ds Chooblis Toovi gliach halba muur ggsiiⁿ. Er het a Wiili kaiⁿ Wort ggsait, unn nüüt ggsait ischt Joo ggaint, maⁿ saits amol. As ischt o asoa ggsiiⁿ. Friili, iiⁿggchlepft unn anander d Hann ggiiⁿ henn si noⁿ niid, as het z viil Lüt ums ummi kaaⁿ. Wenn maⁿ s chaaⁿ rechta, sa macht maⁿ derigs liaber nuⁿ under viar Ooga, as bruucht nid di ganz Welt z wüssa, was am Oobat am Nüni a guoti Milachhuo gilt. «Mer wenn jetz afa mit ara uf a Sunnabüal ui,» het der Toovi zum andara ggsait, «unn si döt iiⁿbinna. Doo gloobi wurden mer hinacht mit dem Briis nid aiⁿs, Tomma, wo d geschter im Hampflann junn ggsait hescht. Aber dahaiⁿ joob am Plattatisch simmer bis zua albigs noⁿ aiⁿs worda unn beid sinn zfreiida ggsiiⁿ. An Schlugg guota Waartouer unn Chääs unn Törggabroat hets o albig no ggijⁿ. Mer wenn aaⁿniⁿ, as sei o dasmool asoa!»

«Machan Platz, Buoba, er muosan o überaal d Naasa in allam haaⁿ! Chumm Aalti, hoi!»

Di andara sinn wider uf a Chripladaa n abggsessa, wo under der Zit erchuolat ggsiiⁿ ischt. Aber jetz ischt er volla ggsiiⁿ, wia der hinderscht Bangg in der Chilcha n uf der Maanasita n am Altjooroobat. Ma het wider frisch iiⁿggföllt unn aaⁿzünt.

«Sena doo, ihr Goofa, gunn jetz haiⁿ! Mit öü isch Zit underi! Allamarsch! Nuⁿ nid no muula, ha! s het pettagglütat, d Föchs chunn, der Messmer hets uisggluuⁿ!»

Wie die Jugend schon immer nicht wie früher war

«As ischt gliach himmeltrurig unn a Schrott unn a Schann, wia s hüt afa zua unn heer goot im Dorf!» het ds Chaabisch-schnetzer sch Tuuni ggchiflat unn vor Wildi uss der Pfiifa zooga, ass as gneplat het wia uss ama Bremmachessel.

«Di Junga werden vu Taag zu Taag a lengeri uuⁿvershamter! Vu Grüazi sääga n uf der Schtross – kaiⁿ Reed! Wenn d Schuol uis ischt, gunn si wia d Hünn an aim verbei! Ma muass froa siⁿ, wenn ma nid no hindaram Rugga uiszännat wört. Unn a ma n Oobat bringt ma s aiⁿfach nid underi! Ischt daas nid a Piguidawaar!?» Ds Presidenta Xanderli het am gliacha Trümmlis zooga: «As ischt schoaⁿ gäär numma wia dervoor. Schoaⁿ di chlinschta Goofa sinn anderscht.

Üüs het ma mit am Hooggamaaⁿ noⁿ chönna z förchta macha, unn wenn a n Eltersch aim ggrüeft het, er chemm unn hööggi aim aai, sa isch maⁿ glaitig vum Wasser awegg ggfloha, seis an Ggumpfa oder nuⁿ a Bächli ggsiiⁿ. Hüt wuuran si in Schparragassbrunna n iⁿhiⁿ hogga, wenn si s wegat der Chelti möchtan verliida, eba di Chliina maini. Vu da n andara Chrotta mag i nid reeda, maⁿ ggsiat s jo all Taag, wia s zua unn heer goot. – Im letschta Herbsch simmer amool o gwüss a ganzi Chörpsa Truba undaram Aichwaald fortchuuⁿ. Unn denn haaⁿ n i no eggsch-tara n am Weeg nooⁿ Törn uf ds Wingermüürli gglait kaaⁿ. Aber dia Truba sinn gliach pluggat worda. Der Trubajeege friili het jo schoaⁿ gmaint, as chönnt an Tachs uss der Chiisgruob draaⁿ ggsiiⁿ siⁿ, oder an Fochs. Aber i kenna dia Tachs

14 Unter Napoleon I. und Napoleon III. (französischer Kaiser von 1852–1870) geprägte Münze, die auch in der Schweiz verbreitet war.

schoaⁿ, het er gad noⁿ ggsait, as sei an Mungg uss der Chammegg aha ggsiiⁿ, as cheam uf s gliach ussa. Dervoort isch anderscht ggsiiⁿ, amol di Aalta im Dorf henn albig verzellt, ganz früaner heg aiⁿs, wo Truuba gschtoola heeg, albigs müessa n am Sunntig druuf, wenn d Lüt uss der Chilcha chuuⁿ seian, zor Schtroof mit ara Truuba n in der Hann vor d Chilchatüür heeraschttu![!] Doa heg ma vor da Tachsia Ruob kaaⁿ!»

«Jetz mit dem bis in alli Nacht iaⁿ ummagüüna – wia s di Junga n afa machan – isch gad prezis asoa ggsiiⁿ: Wo miir noⁿ in d Schuol henn müessa – gelt Meisl, du waisch as noⁿ – doa het maⁿ n aim mit am Oofawüscht haiⁿzünt, wenn maⁿ noⁿ dam Bettalüta noⁿ Fangis gmacht het uf der Schtrooss. Di Leediga henn nid ummigluogat, öb ain Hans oder Hairi gghaissa het, ds Presidenta Buoba unn ds Pfaarersch Goofa het prezis der gliach nass Äschahutla n umma Bölli ummi ggchlepft, wia ds Zainamachersch oder ds Chesslersch Gsüüm! Do het ma nid erleesa! Unn as het ain chöenna wiiⁿsa unn Glei abluiⁿ unn toaⁿ, wia wenn er a ma Messer wääär, als het nüüt gnützt! Aber Oornig isch ggsiiⁿ!»

Ds Lugazuunerli hett gern ötschis ggsait, vu früaner naiⁿsis, wo der ander nuⁿ gglosat het. Aber wo dee Winn gganga n ischt, hets tenggt, as sei woorschiiⁿlig ggschiider, wenn s noⁿ a Wiili schtill hoggi unn zuawaarti. Es het nid wella zangga. Wenn ain mit am Xanderli schoaⁿ amool an Schtruufel kaaⁿ het, sa waiss er, ass er muoss uf di hindara Baiⁿ schtuu[!]

«Jetz chunnt der recht! Dee loot di Junga n in Ruob unn butzat amool üüs Aalta d Chuttla, passan uuf!» het der Wiisa Chaschper ggschmöllalat unn mit am Tümmig gegat d Schparragass aai zaigat, wo mit am Ruggchüibili ds Schriber Teesa Porggetli zuhaggenschwengt ischt.

«Soa, ihr Herra, n Oobat, henn er groassa Root? ... unn o Verschtann?!» ...

Uff daas hiiⁿ het a Wiili kain a Wörtli ggsait. As ischt ggsiiⁿ, wia wenn uf z mool der Pföaⁿ abggiiⁿ hett unn im Schpoot-herbscht der Uurner¹⁵ übera Walserberg noⁿhaⁿ n a Rüüchi bräächt. Platz het der Porggetli uf am Sitzbangg friili numma suocha müessa, überaal hets Chnöü an Chnöü unn Holzschoo an Holzschoo kaaⁿ. As ischt a Gfoor, worum chaaⁿ maⁿ nid zor Zit chuuⁿ! As ruggt jo schoaⁿ baal da Zeena, amol halbi ggschlaaga globi hets.

«Unn seb hescht o noⁿ nid prooht, Xander, ass hätigstags d Goofa numma schaffa wenn, sa bal si uss der Schuol sinn!» het ds Muisersch Teabis wider aaⁿgfanga, unn frisch Schitli uf di aalt Gluot gglait. Der Suarli, nid fuul, het sofort aaⁿploosa, bis as köarig ggflaggat het: «Ma muass im Frülig baal mit Taaglöerner in Wingert ga Schnitzli leesa n unn seb muass ma! Di Junga wenn si numma pügga! Ds Puurna isch na z ruuch unn z lützel noobel! Aber denn, sa bal si kumfermiart sinn, mit dam nöchscha Zuug ins Wälschlann raisa, seb woll! Ma müess franzöesisch chöenna hätigstags, säägan si, sus chemm ma numma dor d Welt! Wia wenn miir, wo nu waartoueran, amool wegat dem hettan müesa Hunger haaⁿ! Dia schtroolaga Narra dia! Zum Puurna franzöesisch chöenna – a n abgschmaggs Sääga! Jo, dahaiⁿ di Aalta, wo för süü ggluogat unn ggsorgat henn, in der Arbat jinn schtrampfa n unn zappla luuⁿ, das woll – unn denn derwillat im Wälscha sa vil ass an ara «bessara Herrschaft» um nüüt ga deana, an ara gmooluta Madam för an Brogga gleesiga Schpegg unn a paar schöani Wörtli a Joor lang der Buidel macha, seb woll! Noheer numma reeda chöenna wia s recht unn Bruuch ischt unn wia na der Schnabel ggwachsa n ischt! Üserain uislacha, will man all noⁿ Huis unn Muis sait, wia vor tuisig Joora. Unn denn uf aiⁿmol blaich, uisgħügerat unn schtänttūar in ara schtroolaga Hofert haiⁿchuuⁿ! Maⁿ hets bei ds Vettergötis Leaⁿli gseaⁿ, wo früaner jo aiⁿ ggsiiⁿ ischt wia n a Chriasi, unn jetz söll ma s amool aaⁿluoga! Di langa Zöpf henn müessa n aha unn di goldiga Hoor sinn pschnitta, wia wenn ain mit ara Hööschoata draaⁿ ggsiiⁿ wääär! Dia muoss kaiⁿ Angscht haaⁿ, as chemm ara am Oobat, wenn s tunglat, a Fleedermuis in ds Hoor unn denn breech ma si numma druis, wia anderi Wiibervölcher, ha-a, naiⁿ ggwüss nid! Vum Mätzirogg, wo na ra d Naana seelig selber no uf der Schtüatla ggwooba het, wenn mer nid reeda, dee wört earscht denn wider amool z Eara chuuⁿ, wenn ds Leaⁿli a par Jöörlī gghürootat unn d Aarmuot amool umma n ischt unn d Buoba z alla Sita söttan schtarch Hoosa haaⁿ!»

«Nüüt för uuⁿguot! As ischt asoa, wia du do saischt, Suarli! As ischt asoa. Aber i biiⁿ aalt gnuog, ass i o no ötschis waiss z sääga, denn glob i muoss i haiⁿ. I maag uf d Lengi ds Hogga numma verliida unn

täät doo uf am Chripplaada ganz verschtramma.»

«Aber der Huobagger Hannis, wo vor meaⁿ as füfzg Joora in Ameerika gganga n ischt – er wääär zu ds Reegilis Baartlime no Gschwöschtertichinn – dee hets anderscht kaaⁿ ass dia, wo vu Azmas im Wälschlann sinn, du Chaschper, hescht a noⁿ kennt! Dee het denn schoaⁿ Azmas niaⁿ meaⁿ vergessa, potz Welt wella! I sääga n öü – bis vorfern im Herbscht het er mer Joor för Joor a Mool zwai noⁿ ussa ggschriiba, unn albigs nooⁿggfroogat, wia s bei üüs o geng, öb alls no im aalta sei, öb der Chaschper im Hoof no leebi, was o der Gallis im Hinderbongert machi, unn öb er mit am Huobagger zfriida sei. Amool het er wella wüssa, wee jetz ama n Oobat alls uf a Chripplaada chemm unn öb dee uss der Feldgass all no dera Schpröch machi. Doa haaⁿ n am alls verzellt, amol ggschriiba, will i sääga. Wia der Hannis albigs a Frööd kaaⁿ het, sääg i öü, a Frööd, wenn i ebadiggamool i ma na Briaf an Brogga vu üssera Schprooch prooht haaⁿ – nid zum Sääga, an uuⁿsäggiligi Frööd! Er het amool gmaint, asoa an aalta Waartouerbrogga schmeggi unn fuori sa guot wia an Chnorra nöüpachas Törgabroat! Unn wo n am uf daas hiiⁿ amool a ganzi Bachata ggschiggt haaⁿ unn im ganza Briaf nuⁿ noⁿ ggwaartouerat haaⁿ, doa het er mer an Muunat schpööter scho wider ussa ggschriiba n unn ggsait, i chönn nid glooba, wia daas aim aaⁿhaimili unn wool tüeg in der Fröndi. As sei am, wia wenn er an Oogabligg wider dahaiⁿ ggsiiⁿ wääär unn am Samstig vor am Bettaag uss am Aichwaald aha d Plumpa n unn d Glogga, d Rolla n unn d Chlepf-schella vum Alpvee köart hett. Am liabschta hett er gad zsämmaphaggt unn wääär haiⁿ-chuuⁿ! Aber eba, er sei schoaⁿ z aalt unn möcht a dergi Rais numma gmacha!»

Der Brünnili Tiis ischt ganz veriiferat ggsiiⁿ. Er hett o wintersch verzellt, wenn kain meaⁿ ggloosat hett uf am Chripplaada. Aber alls ischt aaⁿdäächtig ggsiiⁿ.

«Jetz seb muossan er o noⁿ wüssa – i hetts noⁿbaal vergessa – was mer der Hannis im letschta Briaf noⁿ gschriiba het, im nöchscha Herbschtmunat sinns gad zwai Joor, i haaⁿ ggwüss müessa lacha. Wia si dee noⁿ bis in ds hindertsch Winggili iⁿhiⁿ uiskennt in üsseram Dorf, i haaⁿ nuⁿ müessa schtuuna unn mi verwundara! Jo eba, naiⁿsis vum Herbschtalet het er kaaⁿ, richtig, jetz werdi s z Azmas denn

wider herbschalta unn der Truubageger werdi woll baal ob am Schpiicher bei da Wingert dor ds Weegli dori tappa n unn uf am Böödili mit am Vorderlaader miliuunisch chracha, ass as drunder zuha an der Gatiina am Borgili in der Chuchi fascht üübel werdi, wells maini, der Drach ob am Aichwaald erwachi unn ds Baⁿholz chemm noⁿha!»

«Jetz werdan d Azmaser a ma n Oobat im Truubatorggel di halba Nächta am Moschta siⁿ, schribt der Hannis, unn mit deena Wort goots wittersch: Döt kenn i miⁿ o noⁿ uis, jeeger oo! Wia mengmool haani ass an Buab döt am Vatter gholfa d Müüli triiba! Oder ooba n uf der Büüni ds Obs uss da Segg im Trachter ai ggluuⁿ unn derzua Öpfel unn taig Chriasibira ggessa! Daas isch no a Zit ggsiiⁿ! Dee groass-mächtig Torggelbomm, uuni an Flegg Wissas, uss puuram Aichaverch unn bei der Schpilla vorna ggaplat, dee uuraalt Bomm, wo wia an toata Riis uf der Boor in schwäära Joch vu ainer Wann zur andara gglangat, ischt er no doo, säg? Di beida Joorzaala 1547 unn 1819 im Schtamm, sinn si noⁿ z ggseaⁿ? Chaaⁿ maⁿ noⁿ leesa, in weelam Joor der groass Brann ggsiiⁿ ischt im Dorf? – I möcht sechzg Joor jünger werda unn noⁿhamool chuuⁿ ga luoga, möcht am Vatter wider helfa Treschter uf ds Torggelbett laada, d Schteggan unn d Britter druffheera legga undaram Bomm, wo n i sa mengmool der Bölli aaⁿgschlaaga haaⁿ, wenn i z lützel ggluogat haaⁿ! Jetz täti in vilecht dia drüü Rössli numma vergessa, wo albigs chrüziis unn atweerschtig uff d Britter chunn. Wia haaⁿ mi denn allimool müessa n abmassla, bis mer mitanander dia füüf sechs aichiga Chlötz zmitzt uff der Laadig im Blei kaaⁿ henn bis an Bomm ui! Dia Chlötz sinn schwäär wia Iisa, för an Buob gad an Lupf, amol wenn aim an derika uss der Hann vertrunna wäär, hett er aim suuber all Zeha n am Fuoss abzwiggt! Jetz isch as earscht gmüetlig worda, wo amool fertig gglaada ggsiiⁿ ischt. Der lang Schteggan dor d Schpilla, d Ermal hindari gschtörmt unn z beida Sita z usserscht am Schteggan z rings ummi triiba wia an ara Ritschuol! Waisch noⁿ, wia isch as üüs a wööli ggsiiⁿ, wenn nuⁿ miir Buoba n alaiⁿ dee mächtig Bomm an der Schpilla vorna ggschtaät in d Höachi procht henn, miir alaiⁿ, ass er schi hinna n uf d Chlötz aai ggluuⁿ het unn der Vatter am hindara Joch beim Torggelbett der Riigel het chöenna schtoassa unn der Chlotz uss am mittlara

1934 im Azmooser Unterdorf, Fabrikstrasse. Bild: Foto Gross, St.Gallen, im Archiv HHVW.

Joch ussa niiⁿ! Uf daas hemmer passat kaaⁿ, bis as gghaissa het, alls sei in Oornig, mer chönnan cheara, unn uf di ander Sita triiba! D Chäs ooba n an der Schpilla n im Joch, wo uf da Zwiaggala n aaⁿgmacht ischt, hettan nid zliab pruucht ggsaipfnat z siⁿ, ma hett o sus im Chrais a Ggalöppli gmacht, bis aim der Bomm, wo nidsig chuuⁿ ischt, nooⁿ un nooⁿ z schaffa ggiⁿ unn ufghept het! Aber wenn aim der Vatter z Hülf chuuⁿ ischt, het daas denn ggirrat unn ggchroasat unn ggchleptt unn ggchrachat in dem Truubatorggel jinna! Daas ischt a Ding ggsiiⁿ daas! Der Riis ischt leebig worda! Wia an Berg het si dia allarwelts Aicharuuna uf dia Chlötz unn Rösslig iaⁿ ggluuⁿ, ass ma hett chönnan maina, di ganz Welt müasst in der gliacha Nacht z Booda ggritta, zämmatruggt unn gmoschtagt siⁿ! Wäär an Schtaiⁿ im Treschter ggleega, as hett a liiberamänt verchröst, unn o dee hett müessa guota Saft giiⁿ! I köara s jetz no us der Rünni gutla unn in d Schtanna tschuudara! Ma het gnuog Tünns in d Fassig überchuuⁿ, uuni witer z triiba n unn am Schteggan z piiⁿscha, bis as z mool der schwäär Schtaiⁿ vu Booda lupft unn gschtät mit der Schpilla n ummi goot beim Hengga! Das sinn no Zita ggsiiⁿ, Tiis, jeeger oo, i chaaⁿ s niaⁿmeaⁿ vergessa!»

Wo der aalt Brünnili Tiis fertig ggsiiⁿ ischt, hett maⁿ mööga maina, alls uf am Chriplalaada wäär vertschloofa, sa schtill isch

ggsiiⁿ, bis uf z mool wider ain mit da Junga chuuⁿ ischt unn mit der hütinga Welt het wella n aaⁿfanga. Der Schtimm aaⁿ isch as wider der gliach ggsiiⁿ wia vorheer.

«Hescht duu nid o vum Oofawüschna kaaⁿ, Xander – eba s isch mer ggsiiⁿ – unn dee an der zui het an da hütinga Goofa kain guota Faada meaⁿ ggluuⁿ!»

«Jo seb haan i, as isch mer gad noⁿ amool asoa unn seb isch mer! I will numma ggsunn vum Chriplalaada n awegg, wenn nid alls preziis asoa ischt, wia n i ggsait haaⁿ!» het ds Chaabischnetzersch Tuuni hinder da Rüggä dora polla.

«Unn waischt, Chaschper, seb tarf maⁿ in dem Fall gad o no wüssa, as ii am letschta Ziiⁿschtignoⁿmitaag, wo n i vum Mischt-aaⁿlegga haiⁿchuuⁿ biiⁿ, ds Boofel Hainza Buoba haaⁿ müessa doo vum Chriplalaada n awegg tschuppa, will si mit erna Heegal überaal Nämma n iⁿhiⁿpeggat henn. Vornächtig het ma beim Schtrool müessa doohogga wia uf ama schalloasa n Ai unn si nid tööra verrooda, sus hett maⁿ schoaⁿ an Schpiss kaaⁿ, aber nid am Holzschua. Jaa derigs ischt nid zum Lacha, unn wenn aim ds Wiib dahaiⁿ noⁿher muoss büaza n unn verwiffla, gad o nid!»

«Das schtimmt, Tuuni! Chaaⁿsch mersch glooba, ii biiⁿ o ertoobat, wo n i selber dia Pfneggati doo überaal ggseaⁿ haaⁿ. Aber

loosan jetz, Tuuni unn Xander: No viil rööser hets mi vor drissg Joora kaaⁿ, wo n i noⁿ Chilcharoot ggsiiⁿ bijⁿ, wegat öu, preziis iir zweaⁿ sinns ggsiiⁿ, wo n er mit Raafaneegel, Cheefanäggmer unn waiss der Hear waas alls in der Chinderlear d Chilchabengg a denaweeig schantlig zua-grecht henn, ass ma s a Joor schpööter het müessa n ussikeia unn ander macha luuⁿ! Der Pfaarer het si fascht z Toad ggergarat, i waiss as no guot, wia wenn s earscht am letschta Sunntig ggsiiⁿ wääär, unn miir Chilcharöt unn öuer Vätter allzämma henn nis müessa n in Grunds-booda n iⁿhiⁿ schämma, wenn a Frönds in d Chilcha chuuⁿ ischt unn in da Bängg dia Grääba n unn Löcher ggseaⁿ het! Jaa, nuⁿ nid ufschtuuⁿ, waarta jetz! Er muossans asa pördalat haaⁿ! Was doo uf am Chripplaada vor a par Täag ds Boofel Hainza Buoba gmacht henn, das gliach henn iir früaner uf da Chilchabängg toaⁿ, nu henn iir di räässara Woofa kaaⁿ unn sinn drum mit na uf der andara Sita vörachuuⁿ! Asoa ischt di ganz Sach, ihr Maana! Di früanara unn di hütiga Goofa – mer wenn schtill siiⁿ unn nid Schtaiⁿ poola!»

Der Wiisa Chaschper ischt fertig ggsiⁿ. Er het siini Pfiifa gglüftat, wider aaⁿzünt unn zriida ggroochat, wia ain, wo im Herbscht alls guot under Tach unn im Chemmi a waggeri Sou hanga het. Ds Lugazuunerli het an aim fort ggiggarat unn ggiggarat unn der Buuch erschüttat, ass maⁿ dia zwai silberiga Chüeli köart het schellala, wo n er an der Uurachettana hanga kaaⁿ het. UF dia Breedig het er schoaⁿ menga n Oobat passat kaaⁿ, wia der Hunn uf ds Metzga. As ischt a Ggfoor! Er het na s möga gunna! Der Tuuni unn der Xander hettan inn vor drei Wocha o nid pruucht wegat nüüt unn wider nüüt doo vor allna zämma z tscho-ggarnogga wi an Schoulerbuob. Dia zweaⁿ heeban eba n überaal zämma wia d Chleettara. Das het ma n an der letschta Holzgant wider ggseaⁿ, wo si vorheer haimlig mitanann abggret kaaⁿ henn, si wellan danann nid schtregga. Unn wo doa ds Lugazuunerli dazwüschat chuuⁿ ischt unn uuni an ötschis Böosas z tengga a halbi Frangga meaⁿ potta het ass der ander, doa ischt dia Sach schoaⁿ letz ggsiiⁿ. Der Tuuni het ds Füür im Tach kaaⁿ – ass er a chorzas Chemmi het, waiss ma jo friili schoaⁿ lang – unn am Xanderli nuⁿ an Schwigg ggiiⁿ, wia wenn er hett wella sääga, dee erwüschan mer denn schoⁿ noⁿ, dee vertlouft nis niid! Unn si henn a o er-

wüscht, doo uf am Chripplaada, unn wia! Aber ischt ain nid an truuriga Söaggi, wenn er mag z Zwaita uf ana Mannli iaⁿ-hogga unn blooga, wo noⁿ niaⁿ neaⁿmat nüüt z laid toaⁿ het? Aber Uuⁿrecht fint der Chnecht!

Jetz het ds Lugazuunerli entlig wider chönna schnuufa! Der Wiisa Chaschper het na s amool ggsait, ha? Eer selber hett ganz das gliach uf der Zunga kaaⁿ, also prezis ds gliach, aber er hettis nid tööra sääga, as hett Heert ufgeworfa n unn ggschtooba. Aber der aalt Chaschper, dee woll! Dee nünnt kaiⁿ Platt vor ds Muul unn sait a Ding, sei s gghoua n oder ggschtocha! Dee macht neaⁿmat der Hoof, naiⁿ, ggwüss nid! Er het s nid wia der seb Pfaarer, wo in der Liichabreedig uf der Chanzla muoss di Gschtorbna röama zum da Leebiga flattiara. Der Wiisa Chaschper ischt nid ggschstudiart, aber er ret tütsch unn all henn a gern!

Der Porggetli mit sim Ruggchüübili het bis jetz no kain Sitzplatz funna. Er hett jo chönna ds Chüübili uf a Booda schtella unn drufheera hogga oder naiⁿswoo a chlindersch Schitschtöggli zuhatröala, aber das het er gad o nid wella.

Wo n er ggseaⁿ het, ass der Wiisa Chaschper no witer uf am Chripplaada pliiba n ischt unn si a lengeri braiter gmacht het, ischt er z mool wia na Rosswäschpi vu aim zum andara ggsorrat unn het aaⁿggfanga n angla: «Wenn ma z lang filiat, sa het ma zletscht nuⁿ noⁿ Dregg, ir Maana! Menga ret unn ret unn verschoot vu der ganza Sach sa viil wia na Chuo vu na ra Muschgatnuss!»

Wie halt alles seinen tieferen Grund hat

Das Mannli het aber noⁿ nid gnuog gganglat kaaⁿ. As het ggwüssst, ass dia Maana n a zäächi, herti Huit henn unn an da Tümmli Mäscher vum Melcha. Doa isch as noⁿhamool draⁿhiiⁿ: «Ir Herra, ass er sch wussan, i wett hüt nid z liab, hinna n oder vorna, unna n oder ooba, jung oder aalt, alls zsämma n ischt mischtdreggfuul! Früaner het ma n aim ds Wiss in dan Ooga vergunnat unn jetz ds Buuchwea! Ass ersch wussan – i wett hüt liaber a Notla i ma na Hööschtogg suocha ass an graada, ufrechta Maaⁿ. An iadara macht nebat am andara n an Puggel, waiss alls besser ass der ander, unn wenna druff unn draaⁿ chunnt, henn all d Hänn im Hoosasagg! Wenn ma dia Sach tags aaⁿluoga chönnt, sa gsääch maⁿ, asoa isch as unn kaiⁿ Hoor

anderscht! Unn wenn maⁿ waarta wett, bis as anderscht werda täät, sa müesst ma dooschtuuⁿ bis ds Nöüjoor im Summer wääär!»

Uf daas hiiⁿ ischt er hantlig uuf unn druis, beim Schparragassbrunna n umma Rangg, zrugg ins Tööbili hindara Wäschpibüäl. Uf am Sitzbangg aber isch a Schtillni ggsiiⁿ – amol an Oogabligg – ma hett ds Graas wachsa köart unn a Mugga gaina!

«Wenn dee denn nüüt meaⁿ waiss, denn waiss ii o nüüt meaⁿ!» Der aalt Brünnili Tiis het nid gschpassat.

«Am beschta n isch, ma säägi gad nüüt unn tüag nid der gliacha, wenn er albigs asoa retrarat unn der ganza Welt d Levita liist. Ebadiggamool ischt er schoaⁿ wia dam Tüüfel ab am Schwanz, unn denn het er sch hann um gad wider anderscht, ds puur Geegatail, unn am gliacha, wo n er hüt der Grinn uisrupt, chönnt er morn am Morga schoaⁿ wider der Schtumpa pschlegga! A denaweeig willwenggisch ischt er!»

«Jaa – er muossan nid vergessa, daas het der Porggetli nid ggschtoola, ir guota Maana, das ischt eba döt a bitz an der Aart. Di aalt Orschla ischt schoaⁿ asoa ggsiiⁿ. Dia Gschecht goot eba witer zrugg, ass ma n ötschanamool maint. I haaⁿ d Orschla jo no guot kennt, herrjee. Z zitawiis ischi a Rääsi ggsiiⁿ, ggwuuⁿlig wenn der Muuⁿ ggcheart het oder der Pföaⁿ chuuⁿ ischt, unn denn isch gad wider andersch ggsiiⁿ. Si seiⁿ a Püntari ggsiiⁿ, gghaissa kaaⁿ hets, uss am Schilfigg¹⁶, sus denn hert dernebat zui, amol eba naiⁿswo döt umanander – i kenn mi hüt in deriga Sacha n eba z lützel meaⁿ uis – unn vu döt noⁿha henn alli meaⁿ oder minder an Zigg, o der Porggetli. Wia ggsait, er hets nid gschtoola, nuⁿ ggerbt!»

«Jetz friili, dervoor ischt er nid gäärt sa chiibig ggsiiⁿ. I haaⁿ jo der Aalt unn der ganz Aalt noⁿ guot kennt in der Chleefibünt – di brünnachte Hölzl tuot maⁿ suss albigs löscha, eab ma s fortwörft, Xander – unn mit allna het ma chönna ggschiara, wia s der Bruuch ischt. Bis denn eban uf aiⁿmool in Huis unn Schtall aiⁿ Uuⁿggfeel über ds ander uf dia Lüt heera troalat ischt unn z allerletscht der Aalt noⁿ mit Börga n an Chlapf Gelt verloora het, ass di Junga henn müessan ussa n uss der Chleefibünt, fort ga chnechta unn eer selber undaram Booda verlumpat ischt. Gottloob het ds Borgili, siiⁿ Wiib, noⁿ zor rechta Zit allam zämma chönna ver-

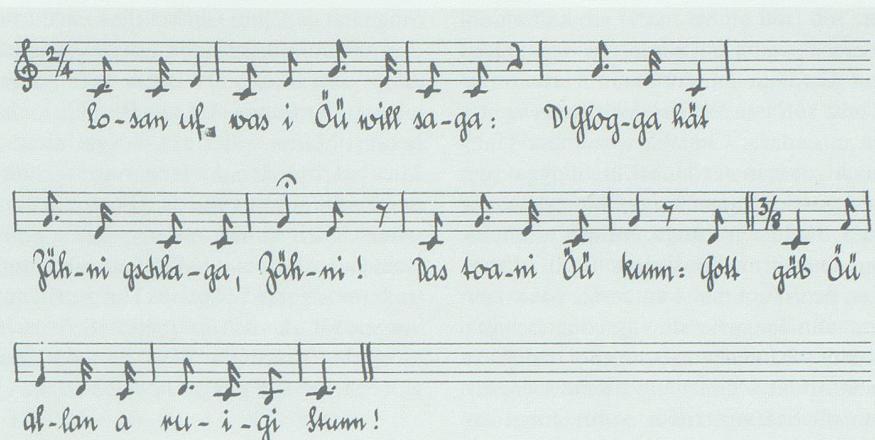
trünna, as het sus schoaⁿ a Sach albig schwäärer gnuuⁿ ass anderi. Der Porggetli aber het müessa froa siiⁿ, ass er het chönna in s Tööbili hindari ga chnechta n unn för a seba, wo selber aarm ischt wia n a Chilchamuis, mit ara n aalta Seegis da Schtroossabörter nooⁿ ds Graas abmääja. Unn denn amool in der Chleefibünt dhaiⁿ ggsiiⁿ, wo alls aiⁿ Faisti ischt unn im Höüat drei Maaⁿ a paar Täag gad gnuog z toaⁿ henn, bis alls am Booda lit, unn wo maⁿ uuni ummizluoga nu drufloas schnöaza chaaⁿ unn vorheer neana z Watt guuⁿ muoss! Wenn doo ain nid fascht ds hinderfür werda chönnt, waiss i o nüt meaⁿ! Ummasuss ischt der Porggetli nid asoa worda, maⁿ söll nu nid maina!»

«Jaa – unn d Avikaata muoscht o nid vergessal!» het der aalt Sennchoobli hellisch luit wia der Flumser Chriasimaaⁿ vu z hinderscht noⁿha ggrüeft – «dia fressan a Ross zant da n Iisa zum Zmorga!»

Jo jo, i waiss as schoaⁿ, wia s zua unn heer gganga n ischt in der Chleefibünt! Wenn der Trüabbach unn der Luiterbach am gliacha Taag mitanann über d Wuar iaⁿ chuuⁿ wääran unn der bescht Waasa n undaram Rechtbüäl zu ma na Ggüüfer gmacht hettan, viil fuller het s nid chönna siiⁿ. Aber i mag numma n alls erzella, ma waiss as jo unn as wäärr Wasser in Riiⁿ trait, wenn ma noⁿ meaⁿ saiti.»

«Jo jo», het der aalt Chaschper gmaint unn der Tiis abggläast unn halba n im Tungbla n am lingga Holzschuo, wo n er über ds recht Chnöü gnuuⁿ het, a frischas Hölzl aaⁿzünt, «d Welt ischt an eebiga Höüat, di aina machan Berrlig unn di andara zettan s wider. D Avikaata sinn nid alaiⁿ. I wett hüt nid zliab, öb hischt oder hott! Chaa^{scht} gad luoga wo t witt, alls goot überaal nuⁿ noⁿ um ds Gelt, alls trääit si um daas. D Lüt henn allawiil pressant, as chaaⁿ niaⁿ gschwinn gnuog gutⁿ hüttigstags! Aber säägan amool worum? – Tuot maⁿ n asoa pressiara unn schtrüttta, het man ötscha n a derigi Jagd jooruis jooriiⁿ, ass maⁿ n anander helfa wett? – Säägan, isch as uf der Welt ötscha besser worda, sit maⁿ n a denaweeq ummaschüssts?» –

«Luogan, i biiⁿ jetz sechsasibazgi am zwölfta Wuⁿmuunat unn haaⁿ schoaⁿ allerhann hinder mer. Aber dervoor isch andersch ggsiiⁿ, i chaaⁿ s gad sääga. D Lüt henn nid sa groass Zaala n im Chopf kaaⁿ wia hüt. Aber dafür ischt maⁿ zfrifner ggsiiⁿ. Ma het aiⁿfacher unn andersch gglebt. Sechs Täag het maⁿ gwerchat, wia s der Bruuch ischt, unn ischt müed worda,

Der Ruf des Nachtwächters, aufgezeichnet von Jakob Kuratli.

unn am Sunntig het maⁿ ggruobat, wia s im Bipli schtoot. Kain het a Hööschoraota n aaⁿggrüart. Ds ganz Dorf het Sunntig kaaⁿ, unn wenn maⁿ n uf am Böödili joob ggsessa n ischt unn uf alls aaiggluogat het, sa ischt di ganz Welt wia n a schtils, herrligs Paradiis vor aim doo ggleega unn der Riiⁿ het wia us der Eebigkait vu wit heer ggruu^{schat}. As ischt an hailiga Taag ggsiiⁿ! Jo jo, maⁿ het zor seba Zit noⁿ nid all Sunntig müessa n in d Schützerhütta ga chlepla unn all Joor an Huffa Feschter haaⁿ unn ander Luusi. Chränz het maⁿ n a kaiⁿ pruucht dervoor, sa lang maⁿ gglebt het unn ggsunn unn schtarch ggsiiⁿ ischt. Derig het s nuⁿ ggiⁿ, wenn der Messmer a ma Leediga gglüat het unn der Bommer chuuⁿ ischt ga ds Mess niiⁿ. Aiⁿfacher unn zfrifner het ma gglebt, froogan nuⁿ amool nooⁿ. O seb, maⁿ het dervoor weeniger Wüssa kaaⁿ vu allam Plunder, maⁿ n ischt noⁿ nid asoa guot ggschuolat worda wia di Junga hüt, aber aiⁿs het an iadara, wo aalt worda n ischt, ggüsst: ass maⁿ z letscht nüüt, aber o gäär nüüt mit aim niiⁿ chaaⁿ, ass a guots Ggwüssa!»

Auch der Nachtwächter kann es nicht allen Leuten recht machen

Am Chilchazit hets Zeeni ggschlaaga. Glie druuf ischt a Liachtli vum Underdorf noⁿha chuuⁿ unn beim Schparragass-brunna schtilla ggschtanna. Der aalt Nachtwächter Oodam het s vorna n am Tschoapa n aaⁿghenggt kaaⁿ, nebat dam Füürhörnl. Wo n er undaram Voortach uf am Sitzbangg de Huffa Lüt beianander ggseaⁿ het, doa het der Wächter d Schtunn ggsunga, an aalta Ruof, wo n er vum Uurniini heer no ggüsst unn all Oobat, Summer unn Winter, uf da gwüssna Plätz im

Dorf proocht het:

Losan uf, was i öü will saaga:
 D Glogga het Zeeni ggschlaaga, Zeeni!
 Das toani öü kunn:
 Gott gäb öü alla n a ruigi Stunn!

Doa isch as uf am Sitzbangg a guots Wiili schtilla ggsiiⁿ, wia in ara Chilcha d Wocha duur. Loasan, wia toan d Muuchaima vum Rüüfibort noⁿha, unn d Huchler im Aichwaald juchsan!

Hindaram Schpitzberg¹⁷ ischt hoofli der Muuⁿ vörachuuⁿ unn ischt haimlig under ds Voortach zum Chripllaada heera techa. Earscht jetz het maⁿ recht ggseaⁿ, wia in da letschta Joora dee unn disa ggaltat het.

Der Wächter het o roos ggaltat. Er chunnt afa ganz vorna iaⁿ, luogan nuuⁿ. As ischt guot, ass er sin Hooggaschtegga wider funna het, wo n er nächtig doo uf am Bangg ligga luuⁿ het oder viil meaⁿ hüt Morga n am viari, wo n er d Rundi gmacht kaaⁿ het unn haiⁿzua ischt. As ischt aber o a bitz wool viil, all Nächt an deriga Marsch für ain, wo baal sibazgi ischt, öb s regni, schneji oder schtörmli. Unn denn söll s gliach all no derig umma haaⁿ, wo n am schints dia zwoa a halb Frangga nid über-seaⁿ möögan, amol eer het mer sch selber ggchlaggt.

«Soa, unn denn het er aim schoaⁿ asoa mengmol zmitzt in der Nacht zor rechta Zit ggchloggat, wenn s naiⁿswoo i ma na Schtall uuⁿrüabig worda n ischt unn a Chalberchua an aim fort gglüat het!»

¹⁶ Schanfigg, Tal zwischen Arosa und Chur.

¹⁷ Gemeint ist hier wohl der Mittagsspitze über dem Dorf Balzers.

Jetz seb friili muoss maⁿ n am halt amool überseaⁿ, wenn im Winter, wenn s guulat unn Gwääta git unn kain Hunn meaⁿ möcht verjussa siⁿ, der Wächter wegat a ma n iadara Chätzli, wo under Tach möcht, aim an der Huistüür chloggat unn chloggat unn mit am isiga Chlogger an der Tüür tüscht unn tüscht, bis ai^s uschtoot unn dem aarma Tiarli chunnt ga n offtoaⁿ. Unn denn tuot maⁿ n an deriga Maaⁿ zum Loaⁿ unn Tangg noⁿ doo unn döt abchiiba, wo n er sch mit allam jo nuⁿ guot maint. An andara täät schoaⁿ lang numma singa n unn all Schtunn rüefa, vum Oobat am Zeeni bis am Morga n am Viari.

«Tuot er jetz bei öü juss o noⁿ?» het ain der Gibärt ggfroogat. «Vor üsaram niid, naiⁿ, aber bei ds Chrischtl Jaana, z usserscht im Usseldorf, unn denn am Schtützli bei ds Börggersch unn denn am Schmittabrunna. Noⁿheer eba doo, am Schparra-gassbrunna, unn denn in der Gatiina joob, zletscht noⁿ beim Freiegg junna. Das goot ui unn aai wia in ara Tabaggrappi! Nu nünnt s der Wächter a bitz gschtääter unn tischgeriart no ötscha zwüschat i^{hi} mit aim, wo n am uf am Weeg verkunnt, oder hoggot noⁿ da Zwölfa ebadiggamool uf a Chriplalaada.»

«Was mainscht, Hainz, wenn mer noⁿ nid baal underi? I sött am Morga wider zitlig vöra unn mit ama Rinnli, wo am Hert vertrunna n ischt, in d Schwemmi ui!» Antwort ggjiⁿ het a kain, nuⁿ an Ulmer het ggsorchlat. Ds Maanavolch chaaⁿ eba beianander si, uunischt all z reeda.

Vom Singen der Jungen und von alten Erinnerungen

Doa het maⁿ n uf ai^mool vum Böödili heer im Wingert joob köart singa. Döt schtoot sit aaltam an der Aich zui o an Sitzbangg. An schöana n Öobat, wenn s glanz ischt unn der Muuⁿ schiint, wört döt im Summer vu da Junga n ötscha ggsunga. Wer waiss, wenn ain mit der Muulorgla n ufgmacht het, henn si vilecht o ötscha tanzt, amol der gliacha toaⁿ unn gglachat. Di Leediga henn ds Singa loas. As chit aber o malafiz guot vom Böödili aha. Der aalt Schuolmaischter Oswaald het nid vergeebis fränner mit da Chinn sa mengmool ggschalmeiat under der Aich. Sa bal an Schübel nöüi Liadli in der Schuol zeearscht noⁿ dam Ut-re-mi unn noheer mit da Wort gglöüf gganga sinn, het maⁿ s uf am Böödili mit da Vögili ggsunga, unn d Lüt im Wingert unn im Dorf henn Frööd kaaⁿ draaⁿ.

Singa het ds Rüüfi Chrischtlis Learltli, wo doo uf am Chriplalaada ggsessa n ischt, albig gern köart. Ds Bääbi hets schoaⁿ asoa guot chönna. UF am Böödili jooba henn d Maitla wider ai^s aaⁿggschimmt. Maⁿ het nuⁿ der Aaⁿfang müessa haan, denn ischt di zwait unn dritt Schtimm uuni wintersch driiⁿ chuuⁿ, unn wo s lüufig ggsiiⁿ ischt, het ma tänzlat. Alls uf am Sitzbangg undaram Vortach het ds Haiⁿguuⁿ ganz vergessa n unn nuⁿ noⁿ ggloosat. As ischt naiⁿsis zwüschat da Wort unn da Töaⁿ ggleega, wo aim phaggt het:

Wo n i biiⁿ leedig ggsiiⁿ,
isch mer am wöölschta ggsiiⁿ,
s wört mer miiⁿ Leebeataag
niaⁿ meaⁿ sa wool.

Sit i gghürootat haan,
muoss i vil liida,
Chummer unn Juumer
unn ds Wiagili triiba.

Ds Wiagili am Bändili,
ds Pfännili am Schtilli,
sit i gghürootat haan,
schloof i nid viil.

Miir isch am wöölschta ggsiiⁿ,
wo n i biiⁿ leedig ggsiiⁿ,
s wört mer miiⁿ Leebeataag
niaⁿ meaⁿ sa wool.

Der aalt Brünnili Tiis, der Vatter vu ds Schtigger Hairis Bääbi, het Wasser in d Ooga n überchuuⁿ. As ischt am zmool

wider alls in Sinn chuuⁿ vu fränner heer unn mit dem Liad dor Chopf unn Herz gganga.

Er ischt ufgschattanna, het da n andara guot Nacht ggsait unn ischt mit am Wiisa Chaschper, wo gad z toaⁿ kaaⁿ het, bis er uf da Baiⁿ ggsiiⁿ ischt, haiⁿzua. Vor zwänzg, driss Joora wär maⁿ noⁿ pliiba, aber daas wört an iadara, wo aalt wört, o amool erfaara: ds Alter ischt a schwäärs Malter! Di andara sinn uf erna waarma Plätz pliiba n unn doo gghoggat, wia wenn si aaⁿgwachsaa ggsiiⁿ wäaran. Dernooⁿ a ma n Oobat wär maⁿ friili o ötscha n ufgschattanna n unn gganga, aber hüt hett maⁿ s mit viar Ross nid ab Platz proocht! Maⁿ chaaⁿ tengga, nid amol d Lugga hettan si uisggöllt, wo der Tiis unn der Chaschper uf am Laada hinderluuⁿ henn, unn hettan s jo viil ringer kaaⁿ, amol dia mit da lengscharta n Ellabööga. Aber naiⁿ, liaber zualuoga, wia ds Gmaiⁿdammas Rööl chuuⁿ ischt unn an Satz uf a Chriplalaada gnuuⁿ het!

Jetzt hogget er doo, wo vorher der Chaschper ggsessa n ischt, goolat z alla Viara n uff am Rugga n unn verbiisst am Xander der Tabaggseggl, trüllat si unn pschleggat an aim fort ds Tööpli unn wäscht si, wia wenn noⁿ naiswee sött uf Bsuooh chuuⁿ, baal am Aifli noⁿ. Derwiilat waiss alls, amol dia wo Höaⁿli henn unn Chüngili, was dia Chatz vör na gschenngi, abgänti Häx ischt. Aber denn uf a Sitzbangg luuⁿ, seb woll! Unn ara schoaⁿ morn am Morga vor am Essa wider Schümmal unn Pläss sääga, daas passt, woll!

Uf am Böödili jooba henn d Maitla wider ai^s aaⁿggschimmt...

Dö-ni bi le-dig gi' isch mer am wöölschta gi', 's wört mer mi
lä-ba-tag nia mea sa wohl. Tra la la la la la , tra la la la la la !

All uf am Chriplalaada hettan dena Maitla uf am Böödili zualoosa chönna beim Schtrool bis am Morga, maⁿ ischt aiⁿfach nid müed worda. Unn wenn aina vum Taag noⁿha wia prügglat ggsiiⁿ wääär, d Müedi ischt am verganga. Ainzig d Baiⁿ sinn demm unn diisam afa vertschoofa. Zwüschat iaⁿ, wenn dia Maitla n uf am andara Sitzbangg ebadiggamool an Oogabligg ufgöhört henn mit Singa n unn Jubiliara – i nümma n aaⁿ, si werdan d Liabschter in der Nööchi kaaⁿ haaⁿ – sa het ds Holänner Seppa n Uoli oder suss ain undaram Voortach vu früanara Zita verzellt, wo si noⁿ leedig ggsiiⁿ seian. Eer, der Meisli unn der Xander sinn da voor eba n o all Wochan a ma na Sunntigoobat mitanann uf a Sunnabüal gganga, wo ds Chooblis Maitla noⁿ z haaⁿ ggsiiⁿ sinn. Friili, nuⁿ im Winter ischt maⁿ n al bigs zämmachuuⁿ. Het daas denn aim ötscha gguuⁿnigglat, wenn maⁿ vu der Chelti in dia warm Schtuuba n iⁿhiⁿ chuuⁿ ischt, maⁿ het gmaint, maⁿ müess in d Lüft! Dia knütschatbloua, mittlara Finger wääran recht ggsiiⁿ zum Höögbla, woll! Doo hetts kain Schtrech pruucht zmitzt uf am Plattatisch, unn d Maitla hettan nid müessa chuuⁿ ga luoga unn ggwündrig siiⁿ, weela ass möög unn schtercher sei. Fuuⁿscht schtoassa friili wääär noⁿ asoa gganga, mit allam Verliida!

Im Summer ischt maⁿ n o liaber verjussa ggsiiⁿ, uf am Böödili oder sus a ma na schöana Plätzli ob am Dorf, gad wia s im seba Gsätzli haisst:

Unn ötscha n amool tänglat
unn ötscha n amool ggwtzta,
unn ötscha n amool ds Schätzli
in ds Graas iaⁿ ggsetzt!

Uf am Sunnabüal ischt doazmool ds Schtuubathuis ggsiiⁿ. As het im ganza zwai kaaⁿ im Dorf, das ander ischt im Us serdorf juss ggsiiⁿ. Seb ischt noⁿ a Zit ggsiiⁿ seb, bhüet is triili! Selta n ain vu da Leediga wääär a ma na Sunntigoobat in a Wörtshuis gganga ga jassa, hett tenggt! Unn jetz wört baal a ma hailiga Taag afa ggchegglat! In da Schtetta sölls no viil füller siiⁿ, amol wia ds Schindilimachersch der Eltscht haiⁿ proocht het. Döt sei gad allawiil Werchtig, wenn maⁿ schoaⁿ der ganz Zit ds Sunntig hääs träägi unn im Brootisfragg oder de riga nöümödiga, hennadreggfärbiga Pum phoosa ummaloufi.

«Aber seb waischt noⁿ, Xander, wenns guot het wella, sa simmer ötscha n amool

o under der Wocha, gwuuⁿlig a ma na Samstigoobat, im Schtuubathuis zämma chuuⁿ. Der Schneaⁿ ischt nis nia z tüüf ggleega n unn der Fuossweeg uf a Sunnabüal ui nia z hääl ggsiiⁿ. Amol ma n ischt allimool noⁿ naiⁿswia haiⁿchuuⁿ, unn wenn s sa tunggel ggsiiⁿ wääär wia i na ra Chojinna – nidsig helfan aim eba n all Hailig, ma sait s amol unn der seb hets noⁿheer o gmaint, wo n er wia d Chuggla n ussam Roar beim Ggätterli über ds Müürlu ussi ggschossa n unn chlooftertüüf in a Gwääita Schneaⁿ troalat ischt..»

«I waiss no guot ... ä ... ä ... hatzi!»

«Gsunnhait! Helf der Gott!», het s vu alla Sita heer ggchiida.

«I tangg ... ta ... ta ... hatzi! – tangga! Woll, das chunnt maini uf d Nacht guot ussa, wenn i jetz schoaⁿ asoa muoss pfñüssla! Doo wört mer ees wider a par mool ufschüssa, s ischt sus schoaⁿ a bitz schregghaft, sit der Wächter doo vor ama Schüübel Joora mit am Führhornli asoa an Schpetaggel verfüart het.»

«Jo, wo biini jetz o pschteggat?»

«Vum Schtuubathuis hemmer z letscht kaaⁿ, du wüssischt noⁿ guot ...»

«Mhm, jo eba, wia mer denn albigs uf a Sunnabüal zor Schtuubati gganga sinn! Im tunggliga Huisgang oder uf am Brüggli henn mer albigs d Tschöapa n über d Chöpf ggschtrupft unn sinn haimlig ga n iⁿhiⁿluoga, öb nid schoaⁿ a paar ander uf am Fulenzer seian. Dia hettan doch Höewetter kaaⁿ dia! Duu Meisli, bischt gäär an mords Tonder ggsiiⁿ unn hescht al big asoa verwicht Huijum ggrüeft, ass di kain Mensch phöenna het chönna, Huijum! Aber waisch noⁿ, di seba Schaaner Pörschtl henn schoaⁿ ggwüsst, ass as haisst: As soll ain chuuⁿ, wenn er töör unn wenn er ötschis sei! Amol si sinn hantlig in der Chuchi nebat der aalta Schaffraiti, wo d Täller unn d Gleeser ggschtanna sinn, zum Fiⁿschterli ussi unn fort wia n a Schtooblööli!»

«A ma na Samstigoobat henn ds Chooblis Maitla – d Margreat het doa noⁿ gglebt – am Uuⁿschligliacht ggwuⁿlig noⁿ gschpunna unn d Schpinnräädli mit da Chuuchla earscht denn uf d Sita toaⁿ, wenn albig s noⁿ an Faasel ander uss am Dorf, Buoba n unn Maitla, in der Schtuuba beianander ggsiiⁿ sinn, gelt Xander! Unn waisch noⁿ, wia mer denn albig der groass Plattatisch mit der tiggpuuchata chüpfariga Kaffichanta druuf in Winggel iⁿhiⁿtruggt unn glaitig d Schtabella n an d Wann zui ggfergat henn – i ggseaⁿ das

Gschtelaschi hüt noⁿ – sa bal ain aaⁿggfanga het ufmacha! Eba seb muoss maⁿ n am luuⁿ, unn wenn er hüt in kain Schuo iaⁿ meaⁿ passti, seb het der Schtig ger Hairi loas kaaⁿ wia kain zwaita, ufmacha het er chönna, as ischt a woori Frööd ggsiiⁿ, öb er a Hannorgla kaaⁿ heeg oder nuⁿ a Muulörgili, wo maⁿ z earscht muoss d Broatmiggla n ussachlogga. Wenn maⁿ denn noⁿ zu allam heer a guoti Tänzeri erwüscht het – im seba Schtugg hets mer nid uuⁿgern a bitz der Schlitta verhoua, wil i s albig mit da n andara z guot gmaint haaⁿ unn denn derwiilat sel ber z schpoot chuuⁿ biiⁿ – aber wenn ma Gfeel kaaⁿ het, sääg i, unn a Maitli kaaⁿ, wo aim guot ggschwenggt het, denn ischt ma bei deera Muusig im sibata Himmel ggsiiⁿ!»

«Seb muoscht aber o sääga, Meisli, wia ain am Aaⁿfang a schämmigi ggsiiⁿ ischt unn a tümmi toaⁿ het, wenn ds Reegili oder ds Tüchlboorersch Mreili oder sus aiⁿs inn am Ermal vum Oofabänggli awegg ggholt, iiⁿghenggt unn gmaint het, Aarm in Aarm heebi warm!»

Der Meisli het nüüt köart, oder amol alls zum aina n Oar iⁿhiⁿ unn zum andara wider ussi ggluuⁿ. Er het si nid lang psinnat unn ischt uf der Schtell döt witerggfaara, wo n er zletscht ufgöhört kaaⁿ het, gad wia ain, wo am earschta n Oogschta n a Reed het unn zmool pressiara muoss, wel s dröüt z reggna.

«Der Sunnabüal Choobli het denn allimool nid uuⁿgern noⁿ a Wiili ggloosat unn zuaggluogat, das Ding het am gfalla, wenn er schoaⁿ a Müedi ggsiiⁿ ischt, ass am aiⁿs het müessa der Schtiifelchnecht undaram Oofa vörazuha zum d Holzschuo abschtrupfa. Maⁿ het aalti Werdaberg Schtuubatiliadli ggsunga, het zwüschat iaⁿ wider tanzat, het wider a bitz gruobat unn danann verzellt, ass maⁿ si z chrang lacha het müessa un wider ggschalmeiat, wia nia meaⁿ schpööter. Der Schtuuba boda het ggritzgat unn gniaggat, unn derwiilat ass as verjuss an frischa Chlapf Schneaⁿ ggworfa het, isch do jinn a Hitz unn a Wermi ggsiiⁿ, wia wenn maⁿ sit am Morga Törggabroat pachaⁿ unn uf am Chacheloofa zeha Zaina voll Schpoot höadla teert hett..»

Jetz het der Meisli siiⁿ Red fertig kaaⁿ, unn uuni a Schprützli Reega n alls guot under Tach proocht. Das wääär a Briisa wert, wenn d Zita besser wääran unn d Schnupftabagrappi in der Walchi noⁿ loufti.

Ds Presidenta Xander, wo amool an Aart wia ggschloofa kaaⁿ het, ischt erwachat unn het a na ra Mugga müessan aiⁿs butza, wo n a all ploogat het. Denn het er gmaint: «Jo jo, Törgabroat, suura Chääs unn Waartouer hets im Schtuubatihuis uf am Sunnabüal ebadiggamool ggiⁿ, Waartouer sääga n ii öö, wia Bach, unn denn ötscha was för n an Tropfa, as wääri bei dem Essa n unn Reeda, Tringga n unn Lacha aim baal ötschis in Sunntigschlugg chuuⁿ! Der Schtigger Hairi het schoaⁿ doazmool nid uuⁿgern mit aim Oog in a Glaas guota Wiiⁿ iⁿhiⁿggluogat unn ischt jo earscht frisch kumfermiart unn no nid amol ganz trocha ggsiiⁿ hinder da n Oara. Aber eba, er hets o schtreng kaaⁿ mit Ufmacha, unn a förchti Hitz isch gad o ggsiiⁿ, daas chaaⁿ maⁿ jo uisrechna, wo söavel jung Lüt unn luiter Leedigi beianander...»

«Ahaaa!? Jetz woll! Jetz chumm i druff! Denaweeq Waartouer kaaⁿ henn er, saischt duu?» rüeft der Suarli, wo o noⁿ uf der Welt ggsiiⁿ ischt. «Eba n eba! Der Choobli het nid vergeebis vor waiss i nid wüavel Joora n amool doo, uf am Chrippalaada, ggsait, wenn siiⁿ Maitla, ds Annaabili, ds Greatli, d Lisabeet unn wia di jüngara n alli gghaissa henn, nid in a par Jöörli z hüroota chemman, sa müess eer im Wolfgarta noⁿ Booda choofa unn rütna zum Reeba setza. Doorum also! Eba n eba, s het mer o wella siiⁿ! Tumma Lappi ii, wia haaⁿ n i jetz o doa an Schtoggäräba chöenna tengga unn all dia Schtoggäräba n im Chopf haaⁿ bis hüt. Wenn d Maitla nid baal z hüroota chemman – Schtoggäräba pflanza, wo maⁿ jo derig sus nuⁿ da Schwiiⁿ unn am Vee verfuotarat, nid ummasuss haa n i daas neana hiiⁿ toaⁿ chöenna unn bis hüt nid vergessa. Aber asoa goots, wenn ma nid froogat unn mit da Lüt ret, mit am Vee ret maⁿ jo oo.»

Ds Holänner Seppa n Uoli het der Charra wider in ds aalt Gglais proocht: Reeba hiiⁿ unn Rääba heer, aber gad an allam sinn miir Schtuubatuoba denn gliach nid d Schuld ggsiiⁿ, wenn maⁿ ds aiⁿ sait, denn soll maⁿ ds ander nuⁿ o gad sääga. Si henn dervoort halt o dernooⁿ Huishaaltiga kaaⁿ, vu Gröassi, wil mer gad am Sunnabüal sinn – der Choobli het amol im ganza ggwüss ötscha n a Totzat Chinn kaaⁿ, Buoba n unn Maitla, amol weeniger denn niid! Beim zehata heeg er amool zum gghinggata Chäpp doo uf am Sitzbangg afa gmaint, er heeg jetz denn baal all Nämma uss der aalta Brattig ussa unn müess umm ana nöüi uis, wenn er noⁿ lang

asoas Hülf überchemm am Tisch! Hüt ischt gad ds Kunträri, maⁿ het, wenn s vil ischt, aiⁿ Chinn oder zwai, aber denn hets as, unn git deena dafür ötscha n a halbs Totzat Nämma, wenn ma s überhopt noⁿ toofa loot. Oder denn, wia ggsait, will ma kaiⁿ Chinn unn het dafür a faisti Chatz im Huis, aini mit ama roata Bendili am Hals, wo maⁿ chaaⁿ för d Langwiiligi da Taag duur unn am Firoobat schtrichla unn güümla wia ds aiga Chinn, unn ara z Nacht ds Bettli uf ds Chuuⁿschtööfili raisa, wenn andarna in da Zaina unn Wia-gili di Chliina bröölan. Maⁿ will s ring haaⁿ uf der Welt unn ggschiider siiⁿ ass di Aalta, guot essa n unn tringga unn Luusi haaⁿ, denn heg maⁿ n ötschis vum Leeba. – Asoa chaaⁿ maⁿ friili o rechna, aber öb denn zletscht dia Rechnig sa guot z schtimma chunnt wia bei ds Chooblis uf am Sunnabüal, wo aiⁿs wia ds ander ggroota n ischt unn als ggweerig unn wag-ger Lüt worda sinn, seb chaaⁿ maⁿ döt, wo nuⁿ aiⁿs oder im beschta Fall zwai umma sinn, nuⁿ erhoffa, aber nid zum vooruis sääga.»

«Aber säägan amool, wenn isch maⁿ denn albig asoa haiⁿ us am Schtuubatihuis, gad übernachta het maⁿ doch nid chönna?»

«Joo, luog, Choaret, daas ischt schwääär z sääga», unn ds Meisajöoris Meisli het ggchratzat unn halba ggschmöllalat.

«Maⁿ het dervoor eba n alls noⁿ gmüatli-ger ggnuuⁿ as hüt, o wenn maⁿ zu ainara zor Schtuubati gganga n ischt. Im Schtuubatihuis het friili an iadara ötscha n uf aim an Oog kaaⁿ, unn wia s denn goot, maⁿ het danann uf zmool a lengeri liaber kaaⁿ. Aber maⁿ het nid ggschtrüttat, na-nainⁿ, maⁿ het si derwil ggluuⁿ unn nid asoa schtroolig presiart wia di Leediga hüt, wenn si am Oobat, chorz aaⁿpunna, am Sitzbangg verbei zum Jass in Atler dori hoggan!»

«Maⁿ het ggüsst, as s Hüroota nid nuⁿ Chappatuuⁿscha n ischt unn ischt nid blinn ggsiiⁿ unn aiⁿfach driiⁿggschprunga. All henn jo danann vu chliiⁿ uuf duur unn duur kennt, amol eba wia maⁿ n asoa sait. As het chöenna z beida Sita siiⁿ, wia s het wella, s het albig gghaissa: Bei da n Aalta n ischt ma gghaalta, mit da Junga het ma s ggwuunna! Aber wenn s amool ggolta het, sa het ma n uf dia dahaiⁿ gliach ggloosat, wenn si aim ggsait henn:

Hüroota unn ggroota
ischt gghüechlat unn proota!
Hüroota unn ggfäält
ischt ggschtrigglat unn ggschträält!

Wenn maⁿ haiⁿ sei uss dem Schtuubati-huis? Jetz loos guot unn vergess as numma: Uf am Sunnabüal, i waiss noⁿ guot, ischt in der Schtuuba n an der Wann a n aalts Zit gghangat. Wenn albigis di drei eltschta Maitla vum Choobli – eer selber ischt schoⁿ lang hindaram Chacheloofa über ds Schteegli ui ggsiiⁿ – mit erna Liabschter afa gern liaber alaiⁿ ggsiiⁿ wääran, sa henn si ötscha dori zaigat, uf d Gwechtschtaⁿ, wo baal in ds Zithüüsl aai ggschloffa sinn. Aber di andara henn nid der gliacha toaⁿ, wia wenn si voorig wääran, unn witer ggsunga n unn tanzat. Dia Sach ischt eban asoa ggsiiⁿ: Wenn der groass Zaiger an dem hundertjääriga Zit uf am halbi Zwölfi ggsiiⁿ ischt unn der chliiⁿ uf am Zwai unn s Ailfi ggschlaaga het, sa isch as prezii am Morga viartel unn drüü ggsiiⁿ!»

Der Meisli het fertig verzellt kaaⁿ. Dee an am zui ischt in Gidangga all noⁿ drissg Joor hinnadriiⁿ ggsiiⁿ unn im Schtuubatihuis uf am warma n Oofabänggli gghögglat. Preziis asoa n a Tünggeli isch as albigis ggsiiⁿ, wenn der Tomma, dee Schalch, ötscha ds Uuⁿschliggliachtli abploosa het. Wia wool isch am doch ggsiiⁿ, er hett juchsa unn jöödala mööga, aber denn wääran di andara überjooba n erwachat. Daas het er nid wella. Aber ds Sunnabüal Chooblis Chatz het er wider amool müessa schtrichla, dia guot Muiseri, wo di aalt Mar-great albigis asoa ggröamt het – ds Gmaiⁿ dammas Rööl het nüüt dageega kaaⁿ unn noⁿ waiss wia an hoola Rugga gmacht!

As het aber o alls gad dernooⁿ iiⁿggschlaaga! Maⁿ het uf zmool wider singa köart, aber numma vum Böödili aha, vu viil viil witer heer isch as chuuⁿ. A loous Winnli hets heera trait. Ds gliach Schtuubatiliadli het maⁿ vor drissg Joora schoaⁿ ggsunga. A denaweeq goot jetz d Zit verbei!

«Loosan uuf, was i öö will saaga:
D Glogga het Ailfi ggschlaaga, Ailfi!»

Der Wächter het ma wider köart vum Schparragassbrunna noⁿha gegat da Sitz-bangg täppa. Gseaⁿ het maⁿ nüüt, ass ds Liachli, wo asoa gschtäät doheer chuuⁿ ischt wia seb, wo all Joor a Mool zu n ara ggwüssna Schtunn in der Nacht vo der Borg Waartou awegg über alli Börter aai schweebi, beim Chappiliwingert am Bügel verbei schwenggi unn naiⁿswoo im Tööbili verlöschi, wo amool vor aalta Zita n an Groof vum aigna Bruoder erschlaaga worda sei.

Einmal kehrt auch am Sitzbangg die Nachtruhe ein

Ma het der Wächter der Schtimm aaⁿ kennt: «Ir Maana, wenn er noⁿ nid ötscha baal Firoobat macha? – Köaran er nid, wia der Riiⁿ ruu^{schat} unn gmerggan er nid, wia der Pföaⁿ wider vu der Schtaig noⁿha truggt? Der Gguuli uff am Chilchtaorm het si schoaⁿ am Viartel unn Zee ni trääit unn luogat in ds Feld ussi unn übera Riiⁿ zum Melberg¹⁸ dori. Morn gits Hööwetter, luogan nuuⁿ, unn d Hööbergsschlädel wördan wider a Zit lang all Oobat wiss siiⁿ, wenn d Sunna underi goot, er chunn luoga. Denn henn er wider Arbat, z mäaja unn z höüa, Wingert z falga n unn waiss ii waas alls! Unn wenn der Pföaⁿ wider sött a Tuur lang guuⁿ unn asoa toaⁿ wia di voorig Wocha, wo n er aim baal der Törggariibel z sant am Löppel zum Fiⁿschter ussi ploosa unn z Nacht fascht d Techer abpletтарat het unn mit allam Grabs zua het wella, sa muossan wider a Tail uf d Winnwach, amol vu deena, wo a Huishaltig henn unn ann aigna Rooth!»

Glii druuf sinn all anander nooⁿ uggschtnna unn henn si ggschtrengt, wia wenns schoaⁿ Morga währ unn der Ggügel chrääiti. Denn het ma gmüatlig beid Henn in Hoosasagg ggnuuⁿ unn ggluogat, ass ma n in der Tünggligi nid uf anander ui ggschtnna n ischt, het anann guot Nacht ggsait unn ischt haiⁿzua, aber nid wia der ander, wo amool füüⁿ vor am Zwölfi uss am Atler chuuⁿ unn wia letz am Wächter verbei ggschprunga n ischt unn gmaint het, er müess eba haiⁿ, er heg köart sääga, der Voormitternachtsschloof sei am beschta. Beim Schparragassbrunna sinn dia Maana usanander. Seb isch no guot ggsiiⁿ, sus hett di aalt Neasa, wo a Bröggli witer juss in der Gguggeera jooba noⁿ Liacht kaaⁿ het, mööga maina, ds Nachtvolch sei uf Weega, unn wenn ara ds Letscht vu dem Toatazuug der Namma rüefi, sa müess si schterba.

Der Letscht aber ischt nid aini, der Hinderscht ischt aina ggsiiⁿ, der Boofel Hainz. Wo n er vum Chripplaada n awegg ischt, ischt er noⁿ a Wiili beim Wächter schtuuⁿ pliiba. Der Rööl ischt neana meaⁿ umma ggsiiⁿ. Der Oodam het zum Boofel Hainz, wo selber o sinnerlebtig noⁿ nia in der Fröndi ggsiiⁿ ischt, schints noⁿ gmaint: «I glooba n, uf der ganza Welt – nid amol z Sanggalla – tuot ma n asoa bis in alli Nacht iaⁿ zämmahogga, wia doo uf dem Sitzbangg bei üüs dahaiⁿ im Werdaberg!»

Erläuterungen zur Umschrift

Jakob Kuratli hat seine Mundarttexte auf eine sehr persönliche Weise geschrieben. Er dachte beim Schreiben in erster Linie an den Einheimischen – und dieser wird auch ohne weiteres in der Lage sein, den vertrauten Sprachklang aus der vom Autor gewählten Schriftform herauszuhören.

Für den Ortsfremden mag dies nicht ganz so einfach sein. Dieser wird aufgrund seines andersartigen mundartlichen Hintergrundes nicht selten gewisse Formen aus Kuratlis Sprachschatz unrichtig interpretieren. Der Sarganserländer oder der Liechtensteiner etwa würde die vielen «ä» bei Kuratli (*Bärg, näbat, hät, sälber, usw.*) ihrer eigenen Sprache gemäss auffassen und damit teils unzutreffende Lautungen aus der Wartauer Sprache herauslesen.

Wir haben es uns zur Aufgabe gemacht, nach einer Schreibung zu suchen, die einerseits dem Text und der hinter ihm stehenden Wartauer Lautung möglichst umfassend gerecht werden soll, die aber anderseits auch im ganzen Werdenberg (und darüber hinaus) möglichst wenig Anlass zu Missverständnissen bieten möge.

Dass die hier schliesslich zur Wiedergabe gewählte Umschrift nicht die einzige denkbare, nicht die einzige «richtige» ist, soll hier deutlich gesagt werden. Mancher Leser stellt sich vielleicht vor, gleich wie im Hochdeutschen gehe es auch bei der Schreibung der Mundart um eine einfache Entscheidung zwischen Richtig und Falsch. Doch wäre der Vergleich nicht zulässig. Im Falle unserer Schriftsprache können wir auf ein vollständiges Regelwerk zurückgreifen, das uns für die Verschriftlung traditionell zur Verfügung steht und an dessen Forderungen wir seit der Schulzeit gewöhnt sind.

Die Mundart steht demgegenüber gleich doppelt im Nachteil: Zum einen fehlt ihr zur Schreibung ein solches verbindliches Regelwerk und zum anderen weisen die Mundarten Laute und Formen auf, die sich grundsätzlich nicht leicht und oft auch nicht eindeutig schreiben lassen.

Abhilfe liesse sich da nur schaffen über die Verwendung einer wissenschaftlichen Lautschrift (phonetische Schrift). Sie würde die nötige Genauigkeit gewährleisten, sie würde davor bewahren, zu Verlegenheitslösungen greifen zu müssen.

Aber ihre Anwendung fällt hier ganz ausser Betracht, denn ihre Sonderzeichen sind nicht allgemein bekannt; sie würde hier nichts nützen.

Also muss im Spannungsfeld zwischen Lautgenauigkeit und Schreibbarkeit, zwischen den vielen Dutzend Lautnuancen der Mundart einerseits und den rund zwei Dutzend Zeichen des Schriftalphabets zum Vorneherein ein Mittelweg begangen werden, der zumindest die Hauptzüge festlegt und je nach der Absicht des Textes und der angebrachten Rücksichtnahme auf die Leserschaft wieder etwas anders ausfallen kann. Nie aber kann eine solche Schreibung alle Lautfärbungen individuell festlegen oder gar den Sprachklang authentisch abbilden; gerade Letzteres ist einzig dem Vorlesen vorbehalten. Wir haben diesmal auf die Einführung von Sonderzeichen fast völlig verzichtet (etwa zur Darstellung der unbetonten Vokale) und damit auch den Nachteil grösserer Beliebigkeit (im Bereich der Zeichen «e» und «a» in den unbetonten Wortsilben) in Kauf genommen. Es wird damit ein anderer Weg beschritten als im Werdenberger Jahrbuch (WJ) 1992, Seite 93, wo – der präzisen dokumentarischen Absicht des Textes entsprechend – weit mehr Nähe zur Sprechform gesucht wurde.

Wichtig ist uns auch hier vor allem, dass innerhalb der Mundart selber die unterschiedlichen Tonalitäten nach Möglichkeit auseinandergehalten, die lautlichen Oppositionen möglichst deutlich gemacht werden. So etwa die Diphthonge -ei- und -ai-, in: *beid* ‘beide’, aber *ggsait* ‘gesagt’. Oder die Länge-Kürze-Unterscheidung bei Vokalen: *Ross* ‘Pferd’, aber *rooss* ‘sehr’.

Oder die Markierung der Nasalierung: *Schii* ‘Ski’, aber *Schii* ‘Schein’. Die Nasalierung ist ein so zentrales Merkmal unserer Mundarten, dass sie schlechterdings nicht ignoriert werden kann. Kommt dazu, dass der Mundartwandel der Gegenwart zunehmend die alten Verhältnisse stark verwischt, so dass auch hier der dokumentarische Gedanke bei der Textausstattung stark mitspielt.

Dass hier nicht so weit gegangen wurde, auch die Vokalqualität zu markieren –

Der Sitzbangg bei Andreas Schlegels Haus in Azmoos in leicht veränderter Besetzung. Bild (1933) bei Jakob Schlegel, alt Löwenwirt, Azmoos.

Von links (vgl. auch Bild am Anfang dieses Beitrags): Georg Schlegel, 1895–1951 (ds Jööri Schlegels Teesa Jööri, Sohn von Andreas Schlegel und Vater von alt Löwenwirt Jakob Schlegel); Johann Jakob Gabathuler (ds Schmids Hansakob); Jakob Jahn (ds Chrschtaana Chööbi); Andreas Schlegel (ds Jööri Schlegels Tees); David Sulser (ds Schuomacher Jööris Tööf); rechts aussen der Verfasser des «Sitzbangg», Jakob Kuratl, 1899–1981 (ds Choaratlis Chööbi). – Das Originalfoto trägt auf der Rückseite die Widmung: «Azmoos, den 25. Brachmonat [Juni] 1933. Zur Erinnerung v. J[akob] Kuratl». Der Besitzer des Bildes, Jakob Schlegel (geb. 1925), kann sich persönlich an den Fototermin erinnern, bei dem er als Achtjähriger dabei war.

also die Frage, ob ein «*e*» geschlossen ist wie in *Esel*, oder offen, wie in *essen* – hat hier seinen Grund im Bestreben, das Schriftbild nicht über Gebühr zu belasten (vgl. die Mundarttexte in WJ 1992: dort wurde mit Akzenten gearbeitet); auch hätte sie eine weitere grosse Belastung für den Bearbeiter bedeutet, und zudem ist anzunehmen, dass viele Leser den Sinn dieser Markierungen sowieso nicht eingesenkt und vielmehr den Eindruck eines Zeichendickichts gewonnen hätten. Dennoch müsste man streng genommen darauf bestehen und wäre die Massnahme auch hier notwendig und wünschbar gewesen, denn nun sind Wörter wie *schella* ‘schälen’ und *schella* ‘schellen, läuten’ von ihrer Schreibung her überhaupt nicht zu unterscheiden.

Aber der Entscheid fiel hier eben aus praktischen Erwägungen in die andere Richtung, und so bleiben die geschlossenen bzw. offenen «*e*» und «*o*» etwa in *Goofa* ‘Kinder’, aber *Ggrotza* ‘Tanne’, in *Chella* ‘Kelle’, aber *bella* ‘bellen’ unbezeichnet.

Besonders problematisch ist die Nicht-Unterscheidung etwa beim Verb *haben*, wo ja zwingend zu unterscheiden ist zwischen den häufigen Formen *er het* ‘er hat’ und *er hett* ‘er hätte’ (die sich nur durch eben dieses Merkmal ‘offen-geschlossen’ unterscheiden). Hier haben wir uns mit dem Trick beholfen, beim Irrealis («*er hätte*») ein Doppel-*t* zu setzen (also: *hett*), was dann das geschlossene *e* suggerieren soll, gegenüber *er het* («*er hat*») als Normalfall. Die Lösung scheint in der Praxis

gangbar, ist aber in Wirklichkeit ein ganz asystematischer Einzelentscheid.

Es ist also zu unterstreichen, dass das hier vorgelegte Ergebnis nicht die Mundartschreibung ist. Sie befriedigt auch den Bearbeiter selber nicht, ist im Grunde viel zu vage, eben in manchen Richtungen zu wenig ausgebaut, und das ist vor allem dann als unbefriedigend zu werten, wenn man sich vergegenwärtigt, dass das Jahrbuch nicht zuletzt auch ein kulturelles Vermächtnis, ein Archiv sein soll für spätere Generationen, die mit Sicherheit die Sprache unserer Väter nicht mehr sprechen werden und dann überfordert sein werden, wenn sie vor der Aufgabe stehen, zweideutige Schreibungen zu interpretieren. Anderseits würde ein Mehreres vom heutigen Leser eben auch kaum geschätzt.

Kompromisse prägen also das Bild, und oft nicht sehr glückliche. Unschön sind etwa die folgenden Fälle:

- Die leicht aufdringlich wirkenden auslautenden *-a* bei jeglicher Schattierung von tonlosem *e* bis *a* (*macha*, *phönnna*, *Garta*, *er het aga ggsea*, usw.); es ist zu vermuten, dass hier viele Leser zu einem übertriebenen Lauteindruck kommen.
- Nicht eben schön sind auch die Doppelgg im Anlaut bei den Perfekt-Partizipien (*ggrüiba* ‘gerieben’, *ggluogat* ‘geschaut’; jedoch wird es sein müssen. Bei Verben auf *m-* und *n-* immerhin ist einfaches *g-* vorzuziehen (*gmacht*, *gnuschteret*), weil das *g-* dort eher als *p-* bzw. *t-* gesprochen wird). Ein Rückgriff auf das romanische *C-* ist halt auch nicht mehr allgemein statthaft (auch wenn Kuratli in Eigennamen wie *Cunza* Gonzen oder in Sachwörtern wie *Cunnta* ‘Tümpel’ das Zeichen «*c*» unbefangen verwendete).
- Die vom Autor verwendeten Diphthonge *-uo-* und *-üö-* (und *-ää-*) sind belassen worden, obgleich in Wirklichkeit ein *ue* oder ein *üe* ebenso möglich und wohl auch weitgehend gleich passend gewesen wäre.

• Eine besondere Schwierigkeit liegt im typisch wartauischen lautlichen Zusammenfall von offenem *ee* (etwa in: *leesa* ‘lesen’) und überoffenem *ä* (*Chääs* ‘Käse’). Das Problem liegt darin, dass der Vokal in *Chääs* in Wartau gleich gesprochen wird wie der in *leesa*, während weiter nördlich, von Sevelen an abwärts, ein Wort wie *Chääs*, *Hääs*, *Pfättena*, mit überoffenem *-ää-* zu lesen ist. In Kuratlis Text wimmelte es nun von *ä*-Schreibungen, die für den Wartauer lautgerecht, für die übrigen Werdenberger dagegen missverständlich wären (*lääsa* ‘lesen’, *pflääga* ‘pflegen’, *Mänsch* ‘Mensch’, *bätta* ‘beten’), weil sie etwa vom Sarganserland her prompt auch mit *-ää-* gelesen und damit falsch aufgefasst würden. – Also überall *-ee-??* Dies ginge auch nicht gut, da man umgekehrt kaum *Chees* für ‘Käse’ schreiben sollte oder *Beer* für ‘Bär’. Hier wurde jeweils nach dem wortgeschichtlichen Hintergrund entschieden, und das heisst bei uns konkret: Sprechen die übrigen Werdenberger überoffenes *-ä-*, dann wird auch hier *ä* geschrieben (*Chääs* ‘Käse’, *gäär* ‘gar’, *sääga* ‘sagen’, *Wääldli* ‘Wäldchen’). Dort aber, wo die Werdenberger nördlich von Wartau das mittlere *-e-* sprechen (also wie in *Vee* ‘Vieh’), wird auch bei der Wiedergabe der Wartauer Mundart *-e-*

bzw. *-ee-* geschrieben (*dee* ‘dieser’, *Vee* ‘Vieh’, *heer* ‘her’, *Scheer* ‘Schärmaus’, jedoch *Schäär* ‘Schere’).

Soviel soll hier genügen; der Text mag im Übrigen für sich sprechen. Auch die hier gewählte Schreibung ist nicht mehr als eine pragmatische Annäherung, und solche können je nach Umfeld wieder anders ausfallen.

Der Bearbeiter ist nach wie vor der Meinung, dass die noch genauere Schreibung, wie sie in «Leute am Grabserberg» entwickelt und auch im Werdenberger Jahrbuch 1992, 93ff., verwendet wurde, vom dokumentarischen Standpunkt her vorzuziehen und mit einiger Übung immerhin auch noch recht gut lesbar wäre.

H.S.

Glossar

<i>Aagetli</i> weibl. Vorname Agatha	<i>Chachlapfiifa</i> f. ‘Tabakpfeife mit Porzellankopf’
<i>aa"ggluu</i> (zu: <i>si aa"luu</i>) ‘sich niederlassen, sich herbeilassen’	<i>Chäs</i> pl. (unbekannt), ein Teil der Traubensprese, wohl das ‘Muttergewinde im Joch, durch das die Spindel gedreht wird’
<i>Aa"li</i> n. ‘Liebkosung’	<i>Chaschper</i> männl. Vorname Kaspar
<i>abchiiba</i> ‘ausschimpfen’	<i>cheana</i> ‘jammern’
<i>abgännt</i> ‘querulantisch’ (eigtl.: «abgehend»)	<i>Cheefanäggmer</i> m. ‘Handbohrer’
<i>abmassla</i> (<i>si -</i>) ‘(sich) abmühen’	<i>chifla</i> ‘schimpfen, keifen, zanken’
<i>abtschappa</i> [‘Unkraut] abschaben, abschlagen’	<i>Chiidli</i> n. eigtl. ‘Keim, Spross’, auch ‘kleines Mass’; in der verneinten Redewendung <i>kai</i> Ch. ‘kein bisschen’
<i>aga</i> ‘ihn’ (unbetont, nach dem Verb)	<i>Chigg</i> m. ‘Rauhreif’
<i>Aicharuuna</i> f. ‘vom Sturm gefällte Eiche, Totholz’	<i>Chinnett</i> f. ‘Kindbett’
<i>ai"lützic</i> ‘einzelgängerisch’	<i>Chläpf</i> m. ‘Schläge (auf den Hintern)’
<i>ainerschmoool</i> ‘auf einmal’	<i>Chlepfeschella</i> f. ‘getriebene Viehschelle mit viereckiger Öffnung’
<i>ai"schiar</i> ‘stur, einzelgängerisch’	<i>Chlettara</i> f. pl. ‘Kletten’
<i>Annabaabili</i> weibl. Vorname Anna-Barbara	<i>Chlimsa</i> f. ‘Spalte’
<i>Äschahuttlia</i> m. ‘Lappen für die Reinigung des Holzbackofens’	<i>chlüberlig</i> ‘knapp, geizig’
<i>aschpigs Loob</i> n. ‘Espenlaub’	<i>Chnorra</i> m. ‘Brocken, grosses Stück’
<i>atweerschtig</i> ‘gegeneinander’	<i>Choaret</i> männl. Vorname Konrad
<i>Azmas</i> Ortschaft Azmoos	<i>Choobli</i> männl. Vorname Jakob
<i>Bääbi</i> weibl. Vorname Barbara	<i>Chörpsa</i> f. ‘hölzerner Rückenträgbottich für das Traubengut’
<i>Baartli(me)</i> männl. Vorname Bartholomäus	<i>Chrangli</i> m. ‘Geizhals’
<i>Bachata</i> f. ‘Backgut; das auf ein Mal gebackene Brot’	<i>chrepfig</i> ‘stark, gesund’
<i>Ba"holz</i> n. ‘Bannwald’	<i>chressla</i> ‘kraxeln’
<i>Berrlig</i> m. ‘Heuschöchl, kleiner Heuhaufen’	<i>Chriasiibiira</i> f. eine Birnensorte
<i>bhüet is trili</i> , Ausruf des Erstaunens (eigtl. ‘behüet uns treulich’)	<i>Chriippalaada</i> m. ‘dicker Laden, vordere Wand der Futterkrippe, an dem das Vieh angebunden wird’
<i>Bommer</i> m. Sargmacher	<i>Chrippozaa</i> m. ‘senkrechte Balken der Futterkrippe’
<i>Böngertli</i> n. ‘kleiner Baumgarten’	<i>Chüetschi</i> n. ‘Kuhkalb’
<i>Boogachratta</i> m. ‘Henkelkorb’	<i>Chuuchla</i> f. ‘Spindel, Kunkel, Spinnrocken’
<i>Borgili</i> weibl. Vorname Burgula	<i>Chuugliberrli</i> n. eine Birnensorte
<i>boualag</i> ‘aus Baumwolle, baumwollen’	<i>Chuu"schtööfili</i> n. ‘Stubenofen mit Sitzbank’
<i>Brattig</i> f. ‘Kalender’	<i>dreiggschtrechat</i> ‘von einer Kuh, die nur an drei Zitzen Milch gibt’
<i>Briisa</i> f. ‘Prise (Schnupftabak)’	<i>drii"patscha</i> ‘dreinschlagen’
<i>Broatmiggla</i> f. ‘Brosamen’	<i>drii"peffla</i> ‘drei reden, -maulen’
<i>brööla</i> ‘weinen’	<i>dröüa</i> ‘drohen’
<i>Brööl</i> m. ‘einzelner Schrei, «Brüll»’	<i>earschtmelch</i> (von der Kuh) ‘nach dem ersten Abkalben, erstmals Milch gebend’
<i>Brootisfragg</i> m. ‘Bratenfrack’	<i>ebadiggamoool</i> ‘hie und da’
<i>Brünili</i> n. ‘Veilchen’	<i>erchuola</i> ‘kühl werden, erkalten’
<i>Buidel</i> m. ‘Person, die minderwertige Arbeit zu verrichten hat’	
<i>Bütta</i> f. ‘Bottich für die Traubenmaische’	
<i>Chaarscht</i> m. ‘Erdhacke mit Zinken’	

erschwigga 'flüchtig) erblicken'	gguu"nigglat, Part. Perf. zu: <i>uu"nigglia</i> (unpers.) 'heftig an die Fingerspitzen frieren'
ertloot, 3. Pers. zu: <i>ertluu"</i> , eigt. «entlassen»; (von trächtigen Kühen), 'anfangen, Euter zu machen'	Ggiüfer n. 'Schuttkegel'
ertnugga 'einnicken'	Ggumpfa m. 'grosse Pfütze'
ertooba 'wild, wütend werden'	Gguuli m. 'Hahn' (s. auch <i>Ggiiggel</i>)
Fääljoor n. 'schlechtes Jahr, Fehl Jahr'	ggwuu"lig 'gewöhnlich, meistens'
Faasel m. 'Gruppe, kleine (Ziegen-)Herde'	Gibärt männl. Vorname Gubert
Fazanedli n. 'Nastuch'	Glei m. 'spitzer Schrei (von Kindern, Ferkeln)'
fergga '(mühsam) schleppen, tragen, rücken'	glumpfig 'elastisch, dehnbar'
Fergger m. 'Person, welche die Vermittlung und Spedition der Stickereiheimarbeit besorgt'	Goof m. 'Kind'
Flagg m. 'auflodernde Flamme, grosses Feuer'	goola (von der Katze) 'schäkern, balgen, Mutwillen treiben'
fortggrobat, (Part. Perf. zu: <i>rooba</i>) 'weggezügelt'	gopmerchid (Ausdruck der Verstärkung)
frei(na) 'gutmütig(er)'	Goudi macha 'festen, Spass machen'
frilli 'freilich'	Greatli weibl. Vorname Margreth
füller (zu: <i>fiul</i> 'faul, schlecht'), 'schlimmer'	Grootjoor n. 'gutes Jahr'
Füürschtai" m. 'kübische Bonbons bei Hochzeiten'	gschennig 'naschhaft'
Gaili f. 'Geilheit'	Gschäftritträggli 'Schublade im Schrank oder Buffet'
Gallis männl. Vorname Gallus	Gschtelaaachi n. 'unordentliche, improvisiert aufeinandergetürmte Anordnung'
gatzga 'gackern'	Gsiuum n. 'Nachwuchs'
Ggalaili n. 'Maiglöcklein'	Guscht m. 'Ausstrahlung'
ggcheanat, Part. Perf. zu: <i>cheana</i> 'jammern'	guula (unpers.) 'stürmen und schneien'
ggchifflat, Part. Perf. zu: <i>chifla</i> 'schimpfen, keifen, zanken'	güümla 'gaumen, verwöhnen'
ggchresslat, Part. Perf. zu: <i>chressla</i> 'kraxeln'	Gwääita f. 'angewехter Schnee, Wächte'
ggfeelig 'vom Glück begünstigt'	Hächla f. 'Nadelbrett, Gerät zur Auf trennung der Pflanzenfasern z. B. bei der Flachsverarbeitung'
ggferggat, Part. Perf. zu <i>fergga</i> 'schleppen, tragen, rücken'	Haimschchuo f. 'Kuh, die über den Sommer nicht auf die Alp kommt, sondern für die Selbstversorgung zu Hause behalten wird'
ghennahuitat, Part. Perf. zu: <i>hennahuuta</i> 'Hühnerhaut bekommen'	Hairi männl. Vorname Heinrich
giggara 'vor sich hin lachen, kichern'	Hänggaler m. eine Birnbaumsorte
gglaibt, Part. Perf. zu: <i>laiba</i> '(Speisen) übrig lassen'	Hannis männl. Vorname Johannes
Ggluggari f. 'Gluckhenne'	hantlig 'rasch, geschwind'
gglüat, Part. Perf. zu: (g)lüu (?) 'Laut von sich geben' (Klagelaut des Viehs)	Hartli männl. Vorname Leonhard
gniagga 'schwanken, federn'	Heegal m. 'Messer'
Ggölggi n. 'Auszuss des Kruges'	Heert m. 'Erde, Erdreich, Humus'
ggoppel o (Ausruf der Bestätigung, Beipflichtung)	hennahuuta (unpers.) 'Hühnerhaut bekommen'
Ggraïs n., in der Redewendung <i>er hets nicht recht im Ggraïs</i> 'er befindet sich in einer unguten Lage'	Höa"li n. 'Kücken'
ggritzga 'knarren'	Hoawannschtaï" m. ein Steinbrocken aus dem Steinbruch an der Hohen Wand am Schollberg
ggsaipfnat, Part. Perf. zu: <i>saipfna</i> 'einseifen'	Hoffert f. 'Hochmut, Putzsucht'
ggschalmeiat, Part. Perf. zu: <i>schalmeia</i> 'sing'en'	Hooggamaa" m. 'ein Wasserkobold'
ggschätäät 'behäbig, langsam'	Hööschoroata f. 'Schneidegerät zum Zerteilen des Heustocks'
ggschwallnat, Part. Perf. zu: <i>schwallna</i> 'stark regnen'	Hopp n. 'Haupt, Stück (Vieh)'
ggsorchlat, Part. Perf. zu: <i>sorchla</i> 'ein schlürfendes Geräusch machen' (beim Saugen an der Tabakpfeife, wegen des Pfeifensaftes)	Höpli n. siehe <i>Hopp</i>
Gguggeera f. 'Dachgaube'	Huchler m. 'Waldoireule'
Ggüggel m. 'Hahn' (s. auch <i>Gguuli</i>)	hüffla 'anhäufeln'
	Huisräatili n. 'Hausrotschwanz'
	Huijum (Kampfruf der Nachtbumen, Auforderung zum Kampf)
	Hutli m. 'Sauser'
	hüüsla 'spielen'
	i"hi"peffa '(in eine Fläche) hineinschnitzen, hineinschneiden'
	Inachli n. 'Enkelin'
	jeeger o (Ausdruck der Verwunderung)
	Jööri männl. Vorname Georg
	kann (vermööga) 'problemlos, reichlich (sich leisten können)'
	Karbendler m. eine Apfelsorte
	koarlaas 'gehörlos'
	kompfuis 'konfus, verworren'
	kumood 'bequem'
	Kunträäri n. 'Gegenteil'
	laiba '(Speisen) übrig lassen'
	Lea"li weibl. Vorname Lea
	Leartli männl. Vorname Leonhard
	liiberamänt 'vollständig, restlos'
	Luusi f. 'Lustbarkeit'
	malaader 'krank, kränklich'
	malafiz guot 'verflixt gut'
	Malter n. 'Hohlmasse für Getreide', fig. 'Last'
	Mäscher m. 'Hornhaut'
	Mätzirogg f. 'Rock aus solidem Wollstoff'
	Meelpapp m. 'Klebstoff aus Mehl und Wasser'
	Meis männl. Vorname Jeremias
	Mii"slí n. 'ein- bis zweijähriges Rind'
	Mischforgga f. 'Mistgabel'
	Molcha n. 'alpwirtschaftlicher Ertrag an Käse und Butter, Molken'
	Moodl m. 'Form, Muster; Aussehen, Ähnlichkeit der Kinder mit ihren Eltern'
	Muiderwetter n. 'kränkelndes, nebliges, nasses Wetter'
	Mungg m. 'Murmeltier'
	Muuchaima f. pl. 'Grillen'
	muur 'weich'
	Naana f. 'Grossmutter'
	nai"sis 'irgend etwas'
	Neasa weibl. Vorname Agnes
	nidsig 'abwärts'
	Niini m. 'Grossvater'
	Nuata f. pl. 'Fugen'
	Öärlichraaga m. 'Stehkragen'
	Oberlilch n. 'Oberleintuch, Bettlaken'
	Obertiili f. 'Estrich'
	Ochsamiini f. 'Ochsengespann'
	Oofawüscht m. 'Lappen an einem Stiel für die Reinigung des Backofens'
	Öpfelbrugg f. 'Apfelhurde'
	Orschla weibl. Vorname Ursula
	paaït, Part. Perf. zu: <i>paaia</i> 'von der Sonne röten, welk werden'
	pettaliita 'Betzeit läutnen'
	Pfüfaschtiar m. 'Drahtstück für die Reinigung der Tabakpfeife'

Pfneggati f. 'verunstaltende Schnitzerei'	Schpuisa f. 'Braut'
Pfochnaana f. 'Ururgrossmutter'	Schpuisawaaga m. 'Brautwagen, auf dem die Mitgift gefahren wird'
phengga 'festhalten, anhängen'	Schpiüsslig m. 'Bräutigam'
Piapati f. 'Gepiepse'	Schtaadel m. 'Heustall'
Piguidawaar f. (von <i>Piguida</i> f. 'Wiesenkerbel') für 'nichtsnutzige Ware'	Schtabella f. 'Stuhl, Holzholz'
piüscha 'leise stöhnen, seufzen'	Schtai ⁿ poola 'Steine werfen'
Pipolder m. 'Schmetterling'	schtänttiar 'stehend dürr'
plappat voll 'randvoll'	Schooblüüi f. 'Staublawine'
plätzawiis, in der Redewendung: z plätzawiis 'streckenweise, teilweise'	Schtrool, in der bekräftigenden Redewendung beim Schtrool m. 'beim Strahl, wahrlich'
pletzat 'geflickt'	schtroolig 'ungebührlich'
pleera 'laut weinen'	Schtruufel m. 'Auseinandersetzung, Streiterei'
plugga 'pflücken'	schrütta 'pressieren, hetzen'
Plumpa f. 'Viehtreichel, grosse, getriebene Schelle'	Schtüiatla f. 'Webstuhl'
plütscha n. 'Nüsse knacken'	Schtuubathuis n. 'Haus, in dem sich die jungen, ledigen Leute treffen'
Plutta m./f. pl. 'Nackte, Bartlose', d. h. 'Kinder'	Schüübel m. 'grosse Anzahl'
poola 'werfen' (z. B. Steine)	Schwäher m. 'Schwager'
pördalat 'gebündelt'	schwallna 'stark regnen'
Porggetli männl. Vorname Burkhardt	schwella 'zunehmen, dick werden'
praschta 'krachen'	Schwigg m. 'rascher Blick'
pschlegga 'ablecken'	senna doo! (Ausdruck des Unmutes)
pschtegga 'stecken bleiben'	sennawia! (Ausdruck des Unmutes)
Raafaneegel m. pl. 'grosse Nägel'	Söaggi m. 'Geiferer'
räässar Woofa f. 'gröbere Werkzeuge'	sorchla (von der Tabakpfeife) 'ein schlürfendes Geräusch machen (beim Saugen, wegen des Pfeifensaftes)'
raisa 'herrichten'	Suarli männl. Vorname Hansulrich
Reegili weibl. Vorname Regula	Tabaggrappi f. 'Tabakmühle'
Rineeter m. pl. eine Apfelsorte	Tabaggseggl m. 'Tabakbeutel'
Rolla f. 'kleinere, rundliche Viehtreichel'	Tächat m. 'Tüchtiger, KÖnner', eigt. <i>Dechant</i> 'Dekan, Vorsteher eines geistlichen Kapitels', fig. 'der Erste, Gescheiteste, Klügste'
rooba 'zügeln, umziehen'	täppla 'in kleinen Schritten gehen'
roos 'stark, heftig'	techa, Part. Perf. zu: tiicha 'leise schleichen'
Rosswäschi f. 'Hornisse'	Tees männl. Vorname Andreas
Ruggchüübili n. 'hölzerne Milchtanze zum Tragen auf dem Rücken'	tiicha 'leise schleichen'
Ruob f. 'Ruhe'	Tüs männl. Vorname Matthias
Ruuna f. 'Baumleiche, Totholz'	Tomma männl. Vorname Thomas
saipfna 'einseifen'	Toovi männl. Vorname David
Schaffrait f. 'altmodischer halbhoher Küchenschrank'	Tööri weibl. Vorname Dorothea
schalmeia 'singern'	träagat 'trächtig'
schämmig 'schüchtern, verschämt, ungeschickt'	Truuabajeger m. 'Traubenhüter'
Schleggmilach f. 'Buttermilch'	Truuabatruechter m. 'Pergola, Spalier'
Schlüsselpfüfer m. 'Dorfgespenst'	Truumaa m. 'Balken'
schmaizna 'leichte Föhnwolken treiben'	Tschoopa m. 'Kittel'
Schnitztroog m. 'Truhe zur Aufbewahrung von gedörrtem Obst'	tschoggarnogga 'kräftig züchtigen, drangsaliieren'
Schnupftabagrappi f. 'Schnupftabakmühle'	Tscholla m. 'Schollen', in der Redewendung: an Tscholla lacha 'einen kräftigen, plötzlichen Lachstoss von sich geben'
schnöaza 'zügig mähen'	Tschuppla f. 'Menge, eine Handvoll'
schperza 'treten, mit den Füßen ausschlagen'	Tünggli f. 'Dunkelheit'
Schpigg m. 'Wink'	tuschuur 'immer, immer wieder'
schpiggle 'nachsuchen, nachlesen'	
Schpilla f. 'Gewinde, Spindel'	
Schpoothöadla f. eine zum Dörren geeignete Birnensorte	
	ufbigear, Part. Perf. zu: <i>ufbigeara</i> 'aufbegen, reklamieren'
	ufmacha 'musizieren, zum Tanz aufspielen'
	uisgghuiat, Part. Perf. zu: <i>uishuita</i> 'enthäuten, ausnehmen'
	uisgmupft, Part. Perf. zu: <i>uismupfa</i> 'lächerlich machen'
	uiszänna 'verspötteln, verhöhnen, die Zunge herausstrecken'
	Ulmer m. 'kurze, gekrümmte Tabakpfeife'
	ummagüüna 'herumlungern'
	ummarupfa 'herumzerrn'
	Ummihaiser f. 'Leichenbitterin'
	Uu ⁿ ggfeel n. 'Unglück'
	uu ⁿ ggfeelig werda 'von Unglück heimgesucht werden'
	uu ⁿ nigglia (unpers.) 'heftig an die Fingerspitzen frieren, wenn man an die Wärme kommt'
	Uu ⁿ schligliacht n. 'Talglicht'
	uu ⁿ truurat 'unbekümmert, unbesorgt'
	verantara 'verunglimpfen'
	verbröüt, Part. Perf. zu: <i>verbröüa</i> , in der Redewendung si nid verbröüa 'sich nichts anmerken lassen, keine Reaktion zeigen'
	Verch m. 'Kernholz' (hinter dem Splint); fig. 'das Innerste' in der Redewendung bis in Verch i ⁿ hi 'bis ins Innerste'
	vertschnäpfa 'sich versprechen'
	verschtramma 'ungelenkig werden'
	Verzadarata f. 'das Ablesen von Beeren von einer Traube'
	waili 'flink, schnell'
	wercha 'arbeiten, schaffen'
	wii ⁿ sa 'quietschend schreien'
	willwengisch 'wankelmütig'
	wuara 'Dämme, Wuhre bauen und reparieren'
	Xanderli männl. Vorname Alexander
	zangga 'streiten'
	Ziaf m. 'Mühsal, grosse Mühe'
	Zigg m. 'Spur, Merkmal, Schimmer'
	Zililata f. 'Zeile, Reihe'
	Zillschitt n. 'Zugvorrichtung beim Tierfuhrwerk'
	Zitchuo f. 'zum ersten Mal trächtiges Rind'
	zlitzel 'zu wenig'
	Zörchöpfel m. eine Apfelsorte
	z totz chuu ⁿ 'zu Rande kommen'
	zu andarna Chinn 'Geschwisterkinder, Cousin, Cousins'
	Züschgli n. 'kleiner Wagenschopf'
	z Watt guun 'vor dem Mähen die Grenze abschreiten'
	Zwiaggala f. 'Astgabel'
	Zwilchhoosa f. 'grob gewobene Hose'
	zwörrla 'kugeln, hüpfend rollen'